

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра загальної та практичної психології

**Психологічний супровід професійного
самовизначення випускників загальноосвітніх шкіл**

Кваліфікаційна робота здобувача
освітнього ступеня магістр
спеціальності 053 Психологія
освітньої програми Психологія

Баліки Міхаєли Валеріївни

Керівник: к.п.н., доц. кафедри загальної
та практичної психології

Васильєва О. А.

Рецензент: доц., зав. кафедри дошкільної
та початкової освіти Іванова Д. Г.

Робота допущена до захисту
на засіданні кафедри загальної та практичної психології

(назва випускової кафедри)

протокол № 6 від «27» чудне 2022 р.

Завідувач кафедри

 Станковська С.О.
(підпис) (прізвище, ініціали)

Робота пройшла публічний захист
на відкритому засіданні ЕК

«23» січня 2023 р.

Оцінка 48 добре
(за стобальною шкалою) (за традиційною шкалою)

Голова ЕК Макарук Н.О.
(підпис) (прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО – МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО СУПРОВОДУ. САМОВИЗНАЧЕННЯ ВИПУСКНИКІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ.....	7
1.1. Сутність професійного супроводу в психологічній літературі.	7
1.2. Дослідження проблеми професійного самовизначення старшокласників у психолого-педагогічних джерелах.....	13
1.3. Фактори самовизначення.....	17
1.4. Психологічні аспекти професійного самовизначення.....	20
1.5 Психологічний супровід професійного самовизначення сучасних старшокласників.....	23
Висновки.....	27
Розділ II. Експериментальне дослідження особливостей професійного самовизначенняюнаків.....	27
2.1. Організація та проведення дослідження	27
2.2. Форми психолого-педагогічної допомоги випускникам при виникненні труднощів у виборі професії.....	42
ВИСНОВКИ	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54
ДОДАТКИ.....	59

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблема професійного самовизначення, профорієнтація та інтересів молоді є досить актуальними сьогодні. Серед великої кількості життєвих рішень, які ще не вирішені, питання професійного самовизначення є першим і водночас одним із найбільш важливим. Це перше рішення, дуже важливе і незалежне від молоді ви повинні приймати його, не покладаючись на власний досвід, який приходить з роками, а скоріше на ідею їхнього майбутнього та суспільства, в якому доведеться жити. Чим чіткіше і ретельніше зображення майбутнє у свідомості молодих людей, тим відповідальніше вони зможуть приймати рішення в майбутньому.

На проблемі професійного самовизначення акцентували увагу стародавні мислителів. Вони попереджають молодь про їхні помилки у виборі життєвого шляху однак стверджується, що молоді люди мають риси, які роблять їх здатними самостійно вирішувати складні проблеми на майбутнє.

Згадуються слова Аристотеля: «Молодість легковажна і надмірно оптимістична, але головне - вона сповнена надії та впевненості в майбутнє, прагне до нього, не задовольняючись минулим і теперішнім». Якщо перед питанням професійного самовизначення були предметом роздумів окремих мислителів, тепер це стало галузі науки, де працює велика кількість дослідників. Не враховуючи значний розвиток у сфері професійного самовизначення, це проблема не втрачає своєї серйозності, вона все більше відкривається з іншої сторони, пов'язані з особливостями розвитку сучасного суспільства і людини в неї.

Для більшості випускників шкіл ситуація професійного самовизначення – це стрес. Вони стикаються з труднощами особистого і об'єктивного характеру. Можливо це пов'язане з незнанням світу професій і вимог, які вони висувають до людини; зі швидкими змінами, що відбуваються у світі професій і на ринку

праці; з економічним становищем країни взагалі. Це ряд об'єктивних чинників. Проте, як ми знаємо, вирішальне значення на здійснення професійного вибору впливає момент тісно пов'язаний з попередніми етапами професійного самовизначення, і на рішення про вибір професії впливає минулий досвід особистості. В той же час від цього рішення залежить те, як будуть протікати наступні етапи професійного самовизначення. Тому метою написання цієї роботи є розкриття особливостей цього переломного моменту в професійному самовизначенні особистості – вибір професії в ранньому юнацькому віці. Адже професійний вибір – це перша ланка у ланцюзі послідовних життєвих виборів, пов'язаних з роботою, створенням сім'ї, соціальним просуванням, матеріальним достатком і духовним розвитком.

З нього починається самостійний життєвий шлях людини. Проблема полягає в тому, що вибір майбутнього шляху постає перед людиною в тому віці, коли вона, можливо, до кінця не усвідомлює всіх подальших наслідків прийнятих в юності рішень.

Об'єкт дослідження: є психологічний супровід професійного самовизначення випускників загальноосвітніх шкіл

Предмет дослідження: предметом дослідження є особливості психологічного супроводу професійного самовизначення в юнацькому віці.

Практичне значення роботи полягає у тому, що матеріали роботи можуть використовуватися студентами, соціальними педагогами, вихователями, психологами, батьками, педагогами у навчально-виховному процесі.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості професійного самовизначення старшокласників.

Гіпотеза дослідження: врахування та розвиток професійних інтересів старшокласників може сприятиме більш успішній профорієнтаційній роботі з ними.

Завдання дослідження:

- 1) здійснити теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми професійного самовизначення старшокласників;
- 2) провести дослідження професійних інтересів юнаків і дівчат;
- 3) вивчити і обґрунтувати фактори що впливають на професійну самосвідомість.

Методи дослідження.

Для проведення дослідження були підібрані наступні методики:

Методика діагностики професійної спрямованості (автор Б. Басс);

Методика самооцінки схильностей до різних типів професійної діяльності (М. Волкова, модифікований варіант диференціально-діагностичного опитувальника С. Климова).

Методика «Карта інтересів», яка була розроблена Б. О. Федоришиним, модернізована к.п.н., проф.. М. С. Янцуром.

У роботі було використано методику вивчення мотивів вибору професії запропоновану Б. О. Федоришиним.

Вибірка досліджуваних – учні 9-11 класів.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи: складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури, додатків. Загальний обсяг роботи складає 67 сторінок друкованого тексту.

Апробацію набутих результатів здійснено через виступ та участь в обговоренні базових положень у межах проблематики таких науково-практичних конференцій як, Психологічні аспекти професійного самовизначення сучасних старшокласників: матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції (25 листопада 2022 Сідней, AUS) і матеріали III Міжнародної студентської наукової конференції «Розвиток суспільства та науки в умовах цифрової трансформації» 16.12.2022 | Луцьк, Україна «Психологічний супровід професійного самовизначення сучасних старшокласників».

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО – МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО СУПРОВОДУ. САМОВИЗНАЧЕННЯ ВИПУСКНИКІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ.

1.1. Сутність професійного супроводу в психологічній літературі.

У наш час, коли науково-технічний прогрес стрімко розвивається і різноманітні інновації стають частиною нашого життя, системний психологічний супровід розвитку особистості стає дуже важливим аспектом психологічної роботи в освіті.

Школа розвиває всі основні пізнавальні та особистісні якості людини, а шкільний вік є основою її розвитку. Якщо з дитиною виникають проблеми, дуже важливо їх своєчасно вирішувати, а також підтримувати і заохочувати протягом усього розвитку.

Враховуючи те, що сьогодні пріоритетним для психологів і педагогів є напрям роботи з дітьми, спрямований на гармонійно розвинену особистість, у нашій кваліфікаційній роботі увага приділяється психологічному супроводу та розвитку особистості в системі освіти.

У нових умовах змінюються тисячолітні потреби школи.

Термін «супровід» у практичній психології використовується чи не з початку існування психологічної служби в системі освіти. Хоча термін «супровід» міцно увійшов у професійне життя практикуючих психологів і педагогів і використовується як концептуально, так і практично для вирішення конкретних завдань, серед фахівців досі немає єдиної думки щодо визначення цього поняття[35].

Термін «психологічний супровід» у сучасній психологічній літературі трактується досить широко. Крім того, в науково-методичній літературі відсутній чіткий підхід до визначення цілей і завдань психологічної підтримки, її змісту[26].

Багато дослідників відзначають, що підтримка передбачає підтримку природних реакцій, процесів і станів особистості. Крім того, добре організований

соціально-психологічний супровід, на їхню думку, відкриває перспективи особистісного зростання, допомагає дитині увійти в поки що недоступну для неї «зону розвитку» (О. Обухов)[30].

На думку Е. Зеєра, психологічний супровід професійного становлення особистості є невід'ємною складовою професійної підготовки особистості, яка полягає в психологічній допомозі в подоланні труднощів професійного життя, корекції деструктивних тенденцій кризи, корекції деструктивних тенденцій. Застій, конфлікти, деформації. Соціально-економічні та технологічні зміни, розвиток позитивної професійної перспективи. До основних факторів, що формують кар'єру індивіда, Д. Супер відносить освіту та розумовий розвиток дитини [37]. Професійний розвиток індивіда – це процес прогресивної зміни особистості під впливом соціальних втручань, професійної діяльності та власної діяльності. діяльність. яка спрямована на самовдосконалення та самореалізацію.

Серед західних теорій варто відзначити теорії професійного розвитку, орієнтовані на вивчення процесу вибору професії. Представники цієї кампанії Г. Том, Г. Рис, П. Зіллер описують професійний вибір як систему особистісних орієнтацій у різних професійних альтернативах і прийняття на цій основі рішень[23].

Д. Тідеман ставить за мету розглянути структуру процесів прийняття рішень і контекст, у якому рішення прогноуються та реалізуються, як внутрішній зміст професійного розвитку. У кожній професійній ситуації автор виділяє період очікування – аналіз професійних альтернатив, вибір і розуміння професійної позиції, професійних перспектив, і період досягнення – реальне входження в професійну ситуацію та інтеграція обраної функції в соціальне середовище. система. .

Проведений аналіз дозволяє побудувати наступну узагальнюючу концепцію професійного розвитку (професіоналізації) особистості.

Перш за все, він характеризується індивідуальним і неповторним характером, професійний розвиток особистості за своїми якісними

особливостями і закономірностями, за певними етапними ознаками є універсальним і типовим для кожного.

По-друге, перехід від однієї стадії до іншої ініціюється зміною соціальної ситуації розвитку і життя (зовнішні умови і засоби), а також перебудовою особистісної ієрархії потреб, мотивів, цілей, діяльності (внутрішні умови).), що призводить до розвитку професійних і психологічних новоутворень.

По-третє, динаміка професійного розвитку особистості підпорядкована закономірностям і визначається певними етапами.

По-четверте, на кожному етапі професійного становлення особистості суб'єктивне наповнення смислів, установок і установок унікальне і визначається конкретними умовами професійного та особистого життя.

По-п'яте, усі напрями досліджень розвитку професійної особистості спрямовані на виявлення визначальних чинників переходу об'єктивних і суб'єктивних здібностей особистості в реальність розвитку психологічних структур, що визначають технологічне забезпечення професійної діяльності, розвиток фахівця як предмета. Професіоналізація особистості безпосередньо пов'язана з реалізацією особистісно-орієнтованого підходу до навчання та людино-особистісного підходу до навчання і дозволяє дітям відчувати радість від навчання, спільної роботи, гри та відпочинку. На думку Е. Зейера, кожна ситуація вибору породжує безліч варіантів рішень, опосередкованих різними умовами. Підтримку можна трактувати як допомогу суб'єкту у формуванні поля орієнтації розвитку, відповідальності за дію, на яку він відповідає. Важливим положенням цього підходу є впевненість у внутрішньому потенціалі людини, а отже, у її праві робити вибір і нести за нього відповідальність[22].

За словами О. Казакової, супровід – це складний процес взаємодії між супутником і супутником, результатом якого є рішення та дія, що призводять до прогресу в розвитку супутника. Не менш важливо, щоб суб'єктом або носієм розвитку дитини була не тільки вона сама, а й її батьки та вчителі. Положення опори – положення «на боці дитини». Це цілісний процес допомоги дитині, її сім'ї та педагогам, який ґрунтується на підтримці волі та максимальній

відповідальності суб'єкта, що розвивається, у виборі рішення проблеми; мультидисциплінарність методу забезпечується зусиллями педагогів, психологів, соціальних і медичних працівників; органічний блок діагностики проблеми та суб'єктивного потенціалу її вирішення, пошуку інформації для можливих рішень, побудови плану дій та первинної допомоги в його реалізації; сприяння формуванню сфери управління, в якій суб'єкт розвитку відповідає за дії[27].

Таким чином, психологічний супровід за О. Казаковою є комплексним методом, який базується на єдності чотирьох функцій:

- діагностування суті проблеми;
- відомості про суть проблеми та шляхи її вирішення;
- консультації на етапі прийняття рішення та розробки плану вирішення проблеми;
- Первинна допомога у вирішенні проблеми.

Особливістю психологічного супроводу в школі є безпосередня робота з учителями, учнями та батьками. Робота спрямована планомірно, системно і паралельно з навчальним процесом[27].

Психологічний супровід – один із видів психологічної допомоги, спрямований на створення необхідних умов для ефективної адаптації до умов навчання, взаємодії всіх ланок навчального процесу, забезпечує адаптацію в умовах інтенсивного потоку інформації, сприяє кращому засвоєнню вміння, навички та навички . . У чому сенс психологічної підтримки? Не всім вдається вчасно і повністю позбутися тривоги, страху, образи, втоми, нетерпіння, жалю до себе. Не всі вміють «тримати руки». За допомогою психолога це стає реальним. У процесі взаємодії дитина починає спостерігати, вчасно аналізувати, правильно розуміти та ефективно брати участь у подоланні труднощів і бар'єрів у шкільному житті[38].

Робота в цьому напрямку досить індивідуальна. Завдання психолога, який здійснює психологічний супровід, – створити необхідні умови для правильного розуміння дитиною своєї життєвої ситуації, завдань, які перед нею ставляться,

можливої поведінки, пошуку ресурсів досягнення в освітньому процесі та подолання певних проблем. проблеми. ускладнення. 43] Психологічний супровід у навчально-виховному процесі здійснюється не тільки з учнями, а й з учителями та батьками. Це не менш важлива складова роботи психолога, яка створює максимальні умови для ефективної взаємодії всіх ланок навчально-виховного процесу. Психологічний супровід навчальної діяльності відрізняється специфікою застосування методів і напрямів роботи. Визначте такі напрями реалізації діяльності психолога в школі, окресливши поняття психологічної підтримки: діагностична, корекційна, консультативна, просвітницька, профілактична робота [35].

Діагностична робота – дає можливість отримати необхідну інформацію про учня, його розвиток, потенційні можливості, потреби, життєві цінності, емоційні переживання, труднощі. Накопичений досвід діагностичного підходу до організації навчально-виховного процесу допомагає вирішувати актуальні педагогічні проблеми. За допомогою діагностичного матеріалу можна прогнозувати ті чи інші явища, процеси в класі, в колективі, запобігати тим чи іншим негативним проявам, формувати наступні стратегії роботи з цією категорією суб'єктів[35].

Корекційна робота (розвиток) – це активний вплив на процес формування особистості в дитинстві та збереження індивідуальності. Цей вид роботи виконується на основі діагностичних даних. Завдяки корекційно-розвивальним годинам коригуються прояви окремих небажаних (негативних) явищ, здійснюється вплив на особистість учня з метою розвитку пізнавальних процесів, умінь та індивідуальних проявів. Такі заняття мають індивідуальну та групову форму. Чітко виражена концепція психологічної підтримки в освітньому плані [35].

Часто профілактичну роботу поєднують з корекційною. Проте хотілося б виділити цей напрямок роботи. Адже його суть полягає в попередньому впливі на учнів, у примноженні знань для забезпечення гармонійного розвитку особистості учня. «Не кажучи про шкоду сигарет у майбутньому, давайте

поговоримо сьогодні про те, наскільки цінним є наше здоров'я». Такий підхід покликаний уберегти студентів від подальших можливих наслідків.

Консультація працює за конкретним запитом. Цей вид роботи зазвичай проводиться з учнями для вивчення певного явища, проблеми, яка хвилює дитину. У разі потреби психолог знайомить батьків чи вчителів з результатами діагностики, дає певний прогноз, попереджає про те, які труднощі можуть виникнути в майбутньому в процесі навчання та спілкування учня; При цьому спільно розробляються рекомендації щодо вирішення виникаючих проблем і взаємодії зі студентом[50]. Тісна співпраця створює найпозитивніший результат у шкільній системі. Проте на даному етапі розвитку психологічної служби в ЗД ці зв'язки ще не повністю налагоджені та структуровані.

Психологічна освіта означає підвищення психологічної культури учнів, педагогів, батьків. Завдяки певним заходам, лекціям, семінарам-тренінгам учасники навчального процесу мають змогу краще пізнати себе та інших. Психологічна освіта полягає в ознайомленні педагогів і батьків з основними моделями та умовами сприятливого психологічного розвитку дитини. Така діяльність дозволяє дитині вивчати себе, особливості свого розвитку, способи і методи саморегуляції, самовиховання. Кожен з них має можливість використати на практиці оригінальний багаж набутих знань[45].

Під час реалізації психологічного супроводу всі зазначені вище напрямки залишаються важливими і мають здійснюватися відповідно до потреб та вимог навчального закладу.

Завдяки ефективній діяльності психологічної служби в школі всім учасникам навчально-виховного процесу надається підтримка і допомога, пряма чи опосередкована, включаючи повний арсенал діагностичних методів і методик, звісно, з урахуванням різного віку та людей. . характеристики[46].

Психологічний супровід – один із видів психологічної допомоги, який спрямований на створення необхідних умов для ефективної адаптації до умов навчання, взаємодії всіх ланок навчального процесу, забезпечує адаптацію в

умовах інтенсивного інформаційного потоку, сприяє кращому засвоєнню знань, навички, і навички[44].

1.2. Дослідження проблеми професійного самовизначення старшокласників у психолого-педагогічних джерелах

Профорієнтація — це науково обґрунтована система соціально-економічних, психолого-педагогічних, медико-біологічних і виробничо-технічних заходів для надання молоді особистісно орієнтованої допомоги у виявленні та розвитку умінь і нахилів, професійних і пізнавальних інтересів у виборі професії, а також як формування потреби в праці та підготовка до роботи в умовах ринку, форм власності та багатопрофільної діяльності. Реалізується протягом усього навчального, позаурочного та позанавчального процесу з учнями[17].

Цілі профорієнтації:

забезпечення профорієнтаційного супроводу студентів у процесі вибору профілю навчання та майбутньої професійної діяльності; розвиток у школярів свідомого ставлення до праці, професійного самовизначення за умов свободи вибору сфери діяльності відповідно до своїх можливостей, здібностей та з урахуванням вимог ринку праці. отримання незаперечної інформації про уподобання, нахили та здібності учнів для їх розподілу за профілями навчання; забезпечення широкої варіативності профільного навчання за рахунок комплексних і нетрадиційних форм і методів, які використовуються на уроках і в навчальній діяльності факультативних курсів; додаткова підтримка деяких груп школярів, для яких легко передбачити труднощі при працевлаштуванні; розвиток гнучкої системи співпраці вищої школи із закладами додаткової та професійної освіти, а також підприємствами міста та області[17].

Складові профорієнтаційної діяльності: розробки уроків, рольові ігри;

навчальні курси зі студентами; факультативні курси.

Основні форми профорієнтаційної діяльності: бесіди; тренування; круглі столи; робота з батьками; робота з випускниками шкіл, студентами вищих навчальних закладів; виставки-огляди; поїздки.

Організація роботи передбачає використання форм групової та індивідуальної роботи[17].

Професія (від лат. — офіційно зазначене заняття) — це вид трудової діяльності, що потребує певних навичок, спеціальних теоретичних знань і практичних навичок і є джерелом існування. Тип професії визначається предметом праці, з яким взаємодіє людина. Існує п'ять основних типів професій: «людина – техніка», «людина – людина», «людина – природа», «людина – символічна система», «людина – художній образ»[45].

Період навчання у старших класах збігається з появою проблеми подальшого життя, особливо професійного шляху. Вибір професії передбачає певні етапи вікового розвитку, які полягають у переході від прийняття миттєвих, імпульсивних рішень до вибору на основі зіставлення сукупності значущих зовнішніх і внутрішніх факторів. Зміни психологічних аспектів у процесі вибору професії зумовлені не лише розвитком і становленням особистості учня, а й зміною його соціального статусу. У старшій школі для більшості учнів проблема вибору майбутньої професії стає актуальною і значущою з соціальної точки зору: наближається завершення навчання, постає проблема утвердження місця в суспільстві, особливо в трудовій діяльності [18].

Вибір професії та подальша навчальна діяльність юнаків і дівчат базується на широких соціальних мотивах. Характерною рисою професійної спрямованості старшокласників є врахування своїх реальних здібностей, прагнення підготуватися до самостійного життя. Відбувається остаточне формування індивідуальної ідентичності; свідомий, уважний, відповідальний вибір створює внутрішні умови, внутрішню позицію, за якої людина повніше опановує обрану професію. Нова соціальна ситуація змінює мотиви навчання старшокласників, змінює завдання, цілі та зміст цього процесу. Молоді люди

сприймають і визначають процес навчання відповідно до того, що він може запропонувати в майбутньому [9].

Характеризуючи соціальну ситуацію розвитку старшокласників, вона підкреслює, що вибір подальшого життєвого шляху, самовизначення є емоційним центром їх життєвої ситуації, це особистісний розвиток старшокласників. Перед учнями постають фундаментальні завдання соціального та особистісного самовизначення: як знайти своє місце в житті, вибрати роботу відповідно до своїх умінь і навичок, як стати справжніми людьми, у чому сенс життя та багато іншого. Молодь прагне зайняти внутрішню позицію дорослого, усвідомити себе як члена суспільства, самовизначитися у світі, тобто зрозуміти себе і свої здібності, а також усвідомити своє місце і призначення в житті. 1].

Відомий фахівець у галузі профорієнтаційної психології Є.О. Клімов стверджував, що професійне самовизначення є системним виховним центром усієї системи можливого «самовизначення» підростаючої людини як суб'єкта діяльності і громадянина[23]. Шавір висвітлив внутрішні суперечності процесу професійного самовизначення. Він розглядав професійне самовизначення як процес розвитку особистості, зазначаючи, що його рушійні сили містяться у внутрішніх суперечностях особистості[48].

Вибір професії – це, мабуть, найважливіший фактор, який впливає на те, як складеться подальше життя людини та як вона до неї ставиться. Адже кожен хоче реалізувати свій потенціал і отримати справжнє задоволення від своєї роботи[31].

Старшокласники, як правило, вже мають тверду позицію щодо вибору професії, хоча, звичайно, можливі коливання. Це в тому випадку, коли задоволення приносять декілька професій одночасно, або виникає конфлікт між уміньми та навичками, між ідеалом у виборі професії та реальними перспективами. На вибір професії також впливає думка батьків, друзів і знайомих [38]. Старшокласники завжди стурбовані вибором майбутньої професії і ведуть розмови про це з колегами та дорослими, які їх оточують. Тому основне завдання профорієнтаційної діяльності зі старшокласниками – допомогти їм

сформувати ефективне рішення, яке вплине на вибір професії та відобразить як індивідуальні потреби, так і потреби суспільства. Вибір професії – тривалий процес, який складається з ряду етапів, тривалість яких залежить від зовнішніх умов та індивідуальних особливостей[38].

Готуючи студентів до життя, сучасна освіта вчить їх робити правильний вибір, допомагає кожному професійно визначитись, навчитися узгоджувати «хоче», «можливо», «є», «повинен», відчувати відповідальність за власне життя, професіонал, професійної долі, уникайте помилок у виборі професії.

Важливою передумовою успішного вирішення особистісних проблем професійного самовизначення є вміння їх порівнювати:

- «**хочу**» – бажання, прагнення, наміри, інтереси, цінності, орієнтири;
- «**можу**» – пізнавальні та інтелектуальні можливості;
- «**є**» – стійкі психофізичні, характерологічні та фізичні властивості;
- «**потрібно**» – вимоги, які висувуються особистості середовищем і ринком праці.

Сьогодні на ринку праці на передових позиціях залишаються сфери професій «людина – людина» і «людина – знакова система».

Від усвідомлення саме цих чинників, їх узгодження, якісних і кількісних характеристик, взаємодії залежить успішність професійного вибору.

Отже, важливими факторами в професійному самовизначенні є:

- здатність адекватно оцінювати свої якості як фактори вибору професії;
- здатність вивчати світ професій, спираючись на не випадкові фактори, формувати адекватне представлення про нього;
- здатність виділяти головне для себе при виборі професії, тобто сформуванню індивідуальну ієрархію факторів, максимально адекватно оцінити ситуацію вибору професії[42].

1.3. Фактори самовизначення.

Існування проблеми професійного самовизначення зумовлене протиріччям між системою зовнішніх стимулів, що характеризують практику шкіл, і системою реальних мотивів старшокласників.

Проблема формування мотиваційної сфери старшокласників полягає не в тому, що вони формально засвоїли моральні цінності, що склалися в суспільстві, норми і правила поведінки, а в усвідомленні цих вимог, правил і норм, формуванні індивідуальних переконань. Тобто лише наявність наявної потреби в оволодінні певною діяльністю за умови виконання певного виду праці робить вибір професії мотивованим і формує механізм свідомого вибору професії.

Професійне самовизначення часто визначають як вибір особистістю щодо напрямку і змісту свого подальшого розвитку, сфери і засобів досягнення індивідуальних якостей і здібностей, соціального середовища для досягнення життєвих цілей і моральних цінностей; це цілісний, інтегративний процес, у якому усвідомлюються основні життєві цінності людини та з'ясовуються аспекти її життєвого, особистісного та соціального самовизначення[44].

На професійне самовизначення особистості впливають соціально-економічні умови, міжособистісні стосунки, вік, ситуаційні фактори, але основна роль у професійному самовизначенні належить особистості, її діяльності, відповідальності за їх формування. Професійне самовизначення є важливим фактором самореалізації особистості в конкретній професії та культурі загалом. Постійний пошук свого місця у світі професій дозволяє особистості знайти сферу діяльності для повної самореалізації[44].

Сутність професійного самовизначення полягає в самостійному і свідомому знаходженні сенсу виконуваної роботи і всього життя в певній культурно-історичній (соціально-економічній) ситуації.

Професійне самовизначення не обмежується моментом вибору професії і не завершується закінченням навчання за обраною спеціальністю. Професійне самовизначення здійснюється протягом усього професійного життя: людина

постійно рефлексує, переосмислює своє професійне життя і самостверджується в професії.

На думку Є. О. Клімова, існує два рівні професійного самовизначення: 1) гностичний (перебудова свідомості та самосвідомості); 2) практичний рівень (реальні зміни соціального статусу людини)[23].

Пані Пряжнікова запропонувала таку значиму модель – процедуру професійного самовизначення:

1. Усвідомлення цінності суспільно корисної праці та необхідності навчання (цінність — моральна основа самовизначення).

2. Орієнтування в соціально-економічній ситуації та прогнозування престижності обраної статті.

3. Загальна орієнтація у світі професійної діяльності та виділення професійних цілей – мрій.

4. Визначення короткострокових кар'єрних цілей як кроків і шляхів до віддаленої мети.

5. Інформація про професії та спеціальності, відповідні навчальні заклади та місця роботи.

6. Уявлення про перешкоди, що заважають досягненню професійних цілей, а також знання своїх сильних сторін, які сприяють реалізації намічених планів і перспектив.

7. Наявність системи резервних варіантів на випадок невдачі основного варіанту самовизначення.

8. Початок практичної реалізації особистої професійної перспективи та постійне коригування намічених планів за принципом зворотного зв'язку[40].

Оскільки свідомий вибір професії впливає на подальше життя, визначає успішність самореалізації, соціалізації, кар'єрного та професійного зростання, необхідно допомогти старшокласникам у свідомому виборі професії відповідати суспільним і особистісним вимогам, висуваючи це питання надзвичайно актуальне.

Профорієнтація учнів була і залишається важливим завданням школи. Але на практиці, на жаль, все трохи інакше. Профорієнтаційна робота не є системною, внаслідок такої профорієнтаційної діяльності або її відсутності інколи стихійно відбувається професійне самовизначення випускників шкіл [44,50,46].

Основне протиріччя полягає в тому, що, незважаючи на те, що питання профорієнтації детально досліджено, існує багато методів виявлення навичок у професії, профорієнтаційна робота часто проводиться у відриві від аналізу реальних робочих потреб і не сприяє до навичок.

У старшому шкільному віці активно дозріває організм, формується особистість, пізнавальна сфера, на першому місці в ієрархії цінностей старшокласників стоїть емоційна, мотиваційна, професійна самореалізація, інтелектуальний розвиток і творчість.

Проте в цей період людині належить зробити один із найвідповідальніших особистих виборів у своєму житті – вибір майбутньої професії. Тому дослідження, на основі яких можна оптимізувати професійний вибір особистості, завжди будуть актуальними та необхідними.

Отже, психологічний сенс професійного самовизначення полягає не лише у виборі певної професії, а в пошуку особистісної основи цього вибору, яка суб'єктивно переживається як пошук покликання, що відповідає потребі пізнати себе і знайти сенс в житті.

Оптимізація професійного самовизначення на ранніх етапах полягає в управлінні самостійною особистістю, свідомому виборі професії, який має ґрунтуватися на аналізі внутрішніх ресурсів людини, зокрема умінь, потреб, мотивів, життєвих цілей та їх співвідношення з потребами. та навички обраної професії[42].

1.4. Психологічні аспекти професійного самовизначення.

Аналіз наукових джерел з окресленої проблеми дозволяє виділити філософсько-соціологічний підхід (І.Р. Каган, О.Г. Спіркін, А.М. Титаренко, В.І. Шубіна); соціально-психологічні (К. О. Абульханова-Славська, І. С. Кон, В. А. Ядов); психолого-педагогічні (О.Р. Асмолов, Є.О. Клімов, Л.М. Мітіна, В.Ф. Сафін, Г.О. Шавір).

У контексті нашого дослідження відзначимо роботи, в яких описано психологічні чинники професійного самовизначення, що визначають вибір професії після закінчення вищої школи (О.А. Васильєва, О.М. Кухарчук, О.Б. Цинціпер, М.Х. Титьма) [10 ;11].) ; 6].

Проблема самовизначення є актуальною на різних вікових етапах життя людини, вона не припиняється із завершенням професійної підготовки і продовжується протягом усього професійного життя [2; 3]. Незважаючи на постійний і тривалий інтерес до проблеми професійного самовизначення, немає єдиної думки щодо визначення власне поняття «професійне самовизначення», закономірностей цього процесу. У зарубіжній та вітчизняній науці теорія професійного самовизначення розглядалася переважно у сфері профорієнтації та професійного консультування [3]. Професійне самовизначення в рамках такого підходу розглядалося як самоорієнтація особистості - суб'єкта самовизначення. На думку вчених (Е.Гінзбург, Є.І. Головаха, Я. Супер) розвиток індивідуальності не закінчується в дитинстві, а триває протягом усього життя.

У працях Є. І. Головахи враховується думка про те, що професійний вибір – це рішення щодо найближчого майбутнього. Вибір професії як план життя ще не опосередкований віддаленими життєвими цілями.

На думку А. М. Кухарчука, А. Б. Ценципера, професійне самовизначення – це складний, довготривалий процес, який визначається подоланням особистістю протиріч між професійними намірами та реальними можливостями,

професійною спрямованістю та рівнем наявних навичок, прагненням до самостійності. та неможливість вибору майбутньої професії [15].

Як впливає з результатів наукових досліджень, поряд з поняттям «професійне самовизначення» існує низка суміжних понять: «професійна підготовка», «професійний розвиток», «самореалізація в професії» та ін. які характеризують процес входження та здобуття професії та охоплюють весь професійний шлях людини. При цьому професійний розвиток розглядається як один із аспектів загального розвитку особистості.

У понятті професійного самовизначення акцентується активність особистості. На думку М.Л. Мітіна, провідним фактором правильного вибору професії є активність самого суб'єкта, а основною метою допомоги є активізація процесу формування психологічної підготовки до професійного самовизначення. Загальнометодологічний розгляд професійного самовизначення представлений у працях А.К. Абульханова-Славська, Л.І. Анциферова, Л.І. Божовичі, А.В. Петровський, С.Л. Рубінштейн та ін.

У працях С.Л. Рубінштейн розглядав проблему самовизначення за принципом: «зовнішні причини діють, заломлюючись внутрішніми умовами». У цьому контексті самодетермінація постає як самодетермінація, на відміну від зовнішньої детермінації поняття самодетермінації виражає активний характер «внутрішніх умов», через які заломлюються зовнішні впливи».

А. К. Абульханова-Славська розглядає самовизначення як усвідомлення індивідом своєї позиції, яка формується в системі відносин. Водночас вона виділяє активний характер ставлення людини до власного життя. Таким чином, свідоме самовизначення пов'язане з поняттями установки і «позиції», оскільки в позиції узагальнюються і зводяться в систему розрізнені ставлення індивіда до мінливих умов життя.

Підсумовуючи результати дослідження, зауважимо, що вчені виокремлюють різні типи самовизначення (життєве, соціальне, професійне), вважають, що людина, самовизначаючись, досягає того, чого хоче (цілей, життєвих планів, ідеалів), чого хоче. може (власні можливості, нахили, обдарованість), що вимагає від неї колектив, суспільство, тому вона виступає реальним суб'єктом цього процесу.

Вивчення цієї проблеми дослідниками В.Ф. Сафіним, Х.П. Ніков дає підстави зробити висновок, що самовизначення є відносно самостійним етапом соціалізації, сутністю якого є формування у особистості усвідомлення мети і сенсу життя, підготовка до самостійної життєдіяльності на основі співвіднесення власних бажань, формування в особистості мети й сенсу життя, підготовка її до самостійної життєдіяльності. можливості, вимоги інших і суспільства. Розглядаючи особистісне самовизначення як процес набуття людиною своєї ціннісно-сислової одиниці разом із практичною реалізацією і водночас як психологічний феномен, що має певну структуру, М.Р. Гінзбург виділяє такі структурні компоненти особистісного самовизначення: психологічне сьогодні та психологічне майбутнє, кожен з яких має ціннісно-сисловий та просторово-часовий аспекти. Автор підкреслює, що особистісне самовизначення можна визначити як значуще конструювання людиною свого життєвого поля, яке включає набір індивідуальних цінностей і смислів, а також простір реальної дії реального і потенційного, що охоплює минуле, теперішнє та майбутнє, де «самотворення» стає важливим. пп Щедровицький зазначає, що «сенси самовизначення — у здатності людини будувати себе, свою індивідуальну історію, у здатності постійно переосмислювати власну сутність».

Ми поділяємо погляд на взаємозв'язок і взаємодію особистісного і професійного самовизначення. Обираючи професію, людина багато в чому обирає життєвий шлях і спосіб життя. Вибір професії визначає місце в житті, рівень матеріального добробуту та рівень свободи і творчості.

Отже, основними характеристиками самовизначення є:

перш за все, самовизначення як психологічний феномен виникає на порозі старшого підліткового віку (Л.І. Божович, І.С. Кон);

по-друге, потреба в самовизначенні — це потреба у формуванні смислової системи, в якій зливаються уявлення про світ і про себе;

по-третє, самовизначення спрямоване на майбутнє: значуще і часове;

По-четверте, особистісне самовизначення включає, але не обмежується професійним.

1.5 Психологічний супровід професійного самовизначення сучасних старшокласників.

Сучасне суспільство потребує самостійної особистості, здатної до активної адаптації на ринку праці та творчої самореалізації, що сприяє актуалізації особистісного та професійного самовизначення. Становище молоді на сучасному етапі визначається соціальною та моральною невизначеністю, неясними життєвими перспективами. Суперечливість соціальної атмосфери, стан хаосу ускладнюють професійне самовизначення молодої людини. Деякі випускники загальноосвітніх навчальних закладів перебували у стані розгубленості щодо свого професійного майбутнього, оскільки не мають реального уявлення про попит на спеціалістів на ринку праці, роблять випадковий вибір майбутньої професії, яка призводить до формального самовизначення.

Це дозволяє говорити про проблему професійного самовизначення особистості як реальність. Практикуючі психологи повинні зосередити свої зусилля на допомозі молоді на етапі професійного вибору. У цьому сенсі питання підтримки професійного самовизначення особистості постає життєво важливим.

Організація такої допомоги потребує знання особливостей підтримки професійного самовизначення молоді людини.

Теоретичний аналіз науково-психологічної літератури виявив таке розуміння психологічного супроводу: система професійної діяльності практичного психолога, спрямована на створення сприятливих умов психологічного комфорту, допомогу у вирішенні суперечностей і конфліктів у формуванні соціальних умінь, якостей і якостей. . особистісні властивості, що забезпечують успішне вирішення проблем, допомагають людині вільно обирати методи соціальної адаптації, психологічне просвітлення; підтримка психічно здорових людей, які мають особистісні труднощі на певному етапі розвитку (М. Бітянова, Е. Зеєр, С. Клімов, В. Романов, С. Сапогова, Л. Федоренко, Н. Шевкієва).

Отже, узагальнення результатів наукового дослідження дозволяє стверджувати, що психологічний супровід професійного самовизначення випускників постає як недиригентна форма психологічної допомоги, спрямована на активізацію власних здібностей старшокласників у напрямку професійного самовизначення та планування професійної кар'єри, виступає невід'ємною частиною навчального процесу в школі

Професійне самовизначення є невід'ємною частиною, важливим етапом загального розвитку сучасної особистості, безпосередньо пов'язаним із формуванням індивідуального способу життя, з реалізацією особистістю власного творчого потенціалу, який визначається визначенням місця в системному комплексі різноманітних відносин, орієнтованих на засвоєння соціального досвіду та свідоме цілепокладання.

Незважаючи на постійний і тривалий інтерес до проблеми професійного самовизначення, немає єдиної думки щодо визначення власне поняття «професійне самовизначення», закономірностей цього процесу. У зарубіжній та вітчизняній науці теорія професійного самовизначення розглядалася переважно у сфері профорієнтації та професійного консультування [3].

Особливої уваги заслуговує вибір професії як одна з найважливіших подій у житті. Проблема самовизначення є актуальною проблемою на різних вікових

етапах життя людини, яка не припиняється із завершенням професійної підготовки і продовжується протягом усього професійного життя [2; 3].

Традиційно процес професійного становлення особистості розглядають як ряд етапів, пов'язаних із етапами розвитку особистості, пов'язаними з віком. Однак тривалість етапів залежить не тільки від індивідуальних особливостей обраного суб'єкта, а й від зовнішніх умов, зокрема: належності до тієї чи іншої соціальної групи, а також гендерних відмінностей у професійному самовизначенні.

Так, на думку Є. Клімова, професійний вибір визначається такими чинниками: становищем старших у сім'ї, становищем товаришів по службі, становищем педагогічного колективу в школі (вчителі, класні керівники тощо), становищем старших у сім'ї, становищем колег, становищем педагогічного колективу в школі (вчителі, класні керівники та ін.). особистий. професійні та життєві плани, уміння та їх прояви, навички, досягнутий студентом рівень розвитку як суб'єкта діяльності, прагнення до суспільного визнання, усвідомлення тієї чи іншої професійної діяльності, схильність [4, с.124].

У дослідженнях О. Васильєвої встановлено, що психологічними умовами професійного самовизначення є: усвідомлення цінності суспільно-корисної праці, загальна орієнтація в соціально-економічній ситуації в країні, усвідомлення необхідності професійної підготовки. для самовизначення та повної самореалізації, загальної орієнтації у світі професійної діяльності, визначення додаткової професійної мети (мрії), узгодження мрії з іншими важливими життєвими цінностями (сім'єю, особистим, вільним часом); мета знання колективу, суспільства, тому вона є справжнім суб'єктом цього процесу.

У результаті теоретичного аналізу проблеми можна констатувати, що професійне самовизначення є відносно самостійним етапом соціалізації, сутністю якого є усвідомлення власних інтересів, здібностей, цілей, готовність до самостійного життя. Професійне самовизначення глибоко вмотивовано цілеспрямованою діяльністю проти визначення стратегії професійного розвитку, яка проявляється як самоактуалізація як прагнення до всебічного розвитку та розвитку власних особистісних можливостей [5].

Зрозуміло, що реалізація психологічного супроводу професійного самовизначення старшокласників можлива за таких умов: формування у школярів реального уявлення про особистість, життєвих цінностей, здібностей і можливостей; учения старшокласника спобоєм самоаналізу в челуенні проблемних ситуацій; психологічна допомога при виборі профілю учня, знання професії; інтеграція навчального процесу з практикою професійного самовизначення громадян похилого віку; організація індивідуальної траєкторії профільної підготовки старшокласників з урахуванням їх професійного самовизначення; об'єднання професійної школи з вищими навчальними закладами.

Форми психологічної підтримки: індивідуальна робота психолога, групова робота (тренінги, лекції, круглі столи), Інтернет-сайт, спрямований на допомогу школярам у вирішенні проблеми професійного самовизначення, співпраця з державними установами, навчальними закладами та підприємствами (ярмарки професій).

Отже, виходячи з теоретичного аналізу проблеми, зазначимо: професійне самовизначення – тривалий, динамічний процес самореалізації особистості, який визначається соціально-економічними, соціально-психологічними, суб'єктивно-особистісними, індивідуально-особистісними факторами. Він включає кілька етапів, серед яких особливу роль відіграє сцена аудиторії. Саме на цей період падає всебічний народження молодого людини. Специфіка психологічного супроводу професійного самовизначення сучасних старшокласників у школі зумовлена формуванням реалістичної життєвої перспективи, що потребує врахування індивідуальних особливостей (умінь, темпераменту), статевих особливостей, потреб школярів та спеціальних професійна інформація.

Провідне цінна в кативізації професійного самовізннці заняттям суб'єктивними факторами пошуку, набуття суб'єктом професійної ідентичності. У зв'язку з цим особливістю особистості, що саморозвивається і самоактуалізується, є чітке усвідомлення як внутрішніх (суб'єктивних), так і зовнішніх (об'єктивних) факторів.

Висновки

Таким чином, у результаті теоретичного аналізу проблеми можна констатувати, що професійного самовизначення є відносно самостійний етап соціалізації, сутність якого полягає в усвідомленні власних інтересів, здібностей, цілей, готовності до самостійної життєдіяльності. Професійне самовизначення є глибоко мотивована цілеспрямована діяльність щодо визначення стратегії професійного розвитку, проявом якої постає самоактуалізація як прагнення до повного вияву і розвитку власних. професійне самовизначення – тривалий, динамічний процес самореалізації особистості, який детермінується соціально-економічними, соціально-психологічними, суб'єктно-особистісними, індивідуально-особистісними факторами. Він включає в себе декілька стадій, серед яких особливу роль відіграє стадія оптанта. Саме на цей період припадає всебічний розвиток молоді людини. Специфіка психологічного супроводу професійного самовизначення сучасних старшокласників в школі зумовлюється формуванням реалістичної життєвої перспективи, що вимагає врахування індивідуальних особливостей (схильності, темперамент), статевих особливостей, потреб школярів у спеціальній профорієнтаційній інформації.

Розділ II. Експериментальне дослідження особливостей професійного самовизначення юнаків.

2.1. Організація та проведення дослідження

На процес професійного самовизначення старшокласників впливають два комплекси факторів: об'єктивні та суб'єктивні. Перші пов'язані з вимогами професії до антропометричних і психічних особливостей людини, соціально-економічної ситуації в країні, динаміки розвитку світу професій і низького рівня поінформованості в ньому. Також було визначено, що ці фактори є

другорядними. При професійному виборі на перший план виходять фактори другого порядку, вищі - здібності, особисті інтереси, професійні мотиви, ціннісні орієнтації та професійна спрямованість особистості тощо.

Метою даного дослідження було вивчення нахилів до того чи іншого виду професій та професійної спрямованості випускників середньої школи; встановлення залежності між цими факторами та самодетермінацією успіху як професійного, так і особистого.

Вибіркова сукупність досліджуваних представлена учнями 9-11 класів Озернянського ЗЗСО (15-18 років) у кількості 62 особи: 29 хлопців та 33 дівчини. 2008-09 навчальний рік.

Методологія дослідження.

Для дослідження були обрані такі методи:

Методика діагностики професійної спрямованості (авт. Б. Басс) [Додаток 1]

Методика самооцінки нахилів до різних видів професійної діяльності. Диференціально-діагностичний опитувальник Е.О. Клімова (DDO) [Додаток 2]

Методика діагностики професійної спрямованості людини Б. Басса (орієнтаційна методика) складається з тексту анкети та бланка для відповідей (див. додаток 1). Він призначений для виявлення типу спрямованості особистості в процесі діяльності (на себе, на завдання, на взаємодію з іншими людьми).

Учням пропонується відповісти на анкету, яка містить 27 суджень, кожне з яких має 3 відповіді (а, б, в). Необхідно вибрати одну з найбільш правдивих відповідей і записати її на бланку відповідей у графі «Найпривабливіші». Потім вам слід вибрати одну відповідь і записати її на бланку відповідей у колонці «Найменш привабливий». На контрольну роботу відводиться близько 25 хвилин. Обробка результатів. Кожна відповідь у графі «Найпривабливіший» — 2 бали,

«Найменш привабливий» — 0 балів, відповідь, яка не увійшла до жодної колонки — 1 бал.

За допомогою методики виявляються такі спрямованості особистості в процесі діяльності:

1. Самоорієнтація (СО) - орієнтація на пряму винагороду і задоволення особистих потреб незалежно від якості роботи, точки зору співробітників, агресивність в отриманні статусу, доміантність, схильність до суперництва, дратівливість, тривожність, замкнутість.

2. Спрямованість на спілкування (СС) - прагнення підтримувати відносини з людьми за будь-яких умов, орієнтація на спільну діяльність (не обов'язково з метою виконання завдання, а заради самого спілкування), орієнтація на соціальне схвалення, залежність на групу, потреба підтримки та емоційних стосунків з людьми.

3. Орієнтація на бізнес, бізнес (СД) – зацікавленість у вирішенні ділових проблем, найкраще виконання роботи, орієнтація на ділову співпрацю, здатність відстоювати власну точку зору в інтересах бізнесу, корисну для досягнення мети.

Анкета для самооцінки нахилів до різних видів професійної діяльності.
Диференціально-діагностичний опитувальник Е.О. Клімова (DDO)

Ця методологія складається з двох форм: перелік заходів та форма відповіді (див. додаток 2). Учням надається текст вікторини з детальною інструкцією. Методика включає групування видів праці з урахуванням ряду класифікаційних ознак: об'єкта праці, знарядь праці, а також їх вимог до особистості, які пред'являються відповідним видом діяльності.

Визначено п'ять видів професійної діяльності:

професії типу «людина — техніка», пов'язані із взаємодією людини з технічними об'єктами;

професії типу «людина — природа», у яких об'єктом праці є природні системи — рослини, тварини, мікроорганізми та умови їх існування;

професії «person-to-person», пов'язані зі взаємодією людини з іншими людьми;

професії типу «людина — художній образ», у яких об'єктом праці є художні образи або їх елементи;

професії типу «людина – знакова система», де об'єктом праці є умовні знаки та їх знаки – слова, цифри, формули, хімічні символи, ноти, схеми, графіки.

Учням пропонується ознайомитися з наступною інструкцією: «Зробіть в бланк відповідей відповідною позначкою найбільш привабливі для вас види діяльності. Цифри в стовпцях таблиці відповідають номеру запитання в списку видів діяльності. При цьому, коли дуже подобається даний вид діяльності, то поставте «++», коли просто подобається – «+», коли не подобається – «-», коли зовсім не подобається – «--», коли не знаєте, то поставте «0».

При обробці результатів ведеться підрахування позитивних і негативних відповідей для кожного типу професій. Визначаються типи з найбільшою кількістю плюсів. Максимальні суми позитивні (чи негативні) свідчать про усвідомлену схильність (чи навпаки) піддослідного до відповідного типу професій.

Результати дослідження і їх аналіз.

В результаті проведеного дослідження був отриманий ряд даних, які піддалися подальшій обробці і детальному аналізу.

Участь у дослідженні взяли 62 учня 10-11 класів (віком 15-18 років). З них 29 осіб чоловічої статі і 33 – жіночої.

Нагадаємо, що мета нашого дослідження полягає у з'ясуванні особливостей професійного самовизначення особистості, а саме у діагностиці особистісної спрямованості молоді та схильностей до вибору професії певного типу. Розглянемо результати, отримані за методикою Б. Басса (табл. 1).

Таблиця 1. Розподілення різних груп респондентів за певними типами особистісної спрямованості, %

Вид професійної спрямованості особистості	Респонденти		Загальні результати
	Юнаки	Дівчата	
На себе (Я)	31	30	30
На спілкування (С)	38	65	53
На справу, діло (Д)	31	5	17

З приведеної вище таблиці видно, що більша частина учнів характеризується спрямованістю на спілкування (53 %), тобто їхнім прагненням при виконанні певної професійної діяльності є не стільки досягнення певного результату, як бажання підтримувати емоційні стосунки з людьми (співробітниками). Характерною для таких людей є залежність від групи, підвищена потреба у неофіційному спілкуванні. Якщо враховувати статистичні дані опитаних, то помітно, що більше це прагнення виявляється у дівчат (65 %). За кількістю осіб наступним іде спрямованість на себе (30 %), що виражається у орієнтації на винагородження і задоволення, агресивності у процесі досягнення бажаного соціально-економічного статусу, прагнення до влади та підпорядкування інших. По цьому показнику і юнаки, і дівчата характеризуються певною однорідністю (відповідно 31 і 30%). Професійна

спрямованість на справу займає останнє місце у списку (тільки 17 %). Хоча якщо брати показники юнаків, то цей вид спрямованості не можна назвати незначущим. Майже третина опитаних респондентів чоловічої статі (31%) схиляється до орієнтації на ділову співпрацю, виконання роботи якнайкраще тощо.

Ще одним цікавим фактом дослідження може бути те, що з віком і з наближенням до завершення шкільної програми зростає орієнтація учнів на спілкування і дещо зменшується частка спрямованих на себе.

Наступним етапом нашого дослідження стало виявлення схильностей випускників до вибору професії того чи іншого типу (табл. 2).

Таблиця 2. Розподіл опитаних відповідно до професійних переваг, %

Тип професійної діяльності	Респонденти		Загальні результати
	Юнаки	Дівчата	
Людина-людина	44	30	36
Людина-природа	19	10	14
Людина-художній образ	1	45	25
Людина-знакова система	6	10	8
Людина-техніка	30	5	17

Загальні результати свідчать, що більшість респондентів (36 %) схильні до професій типу «людина-людина», який базується на взаємодії людини з іншими людьми. Для успішного освоєння і здійснення професійної діяльності цього типу необхідно постійно вдосконалювати власні знання, вміння, навички, формувати у себе високий рівень самовитримки. Найменш привабливими для учнів є професії типу «людина-знакова система», до якої схиляються лише 8 % опитаних. Цікавим фактом при цьому є те, що більшість виборів у цьому випадку

належить дівчатам. Проаналізувавши дані дослідження можна помітити певні відмінності у виборі юнаків і дівчат: для перших більш привабливими є тип «людина-людина», тоді як другі в більшості випадків обирають професії типу «людина-художнійобраз», об'єктом праці в яких є художніобрази або їх елементи. Відповідно для успішної трудової діяльності в межах цього типу необхідними є нестандартний розум, розвинене естетичне відчуття, почуття прекрасного тощо.

Значна кількість опитаних юнаків схилиються до типу «людина-техніка» (взаємодія людини з технічними об'єктами) (30 %). Цікавим є факт повної протилежності відповідей, які стосуються професій типу «людина-художнійобраз»: дівчата – 45 % (максимум відповідей), юнаки – лише 1 %.

Методика «Карта інтересів» – розроблена Б. О. Федоришиним (Профконсультационная работа со старшокласниками. Под. Ред. Б. А. Федоришина. – К.: Рад. Шк., 1980.) І модернізована к.п.н., проф.. М. С. Янцуром.)

Мета застосування методики: виявити професійні інтереси старшокласників, рівень розвитку професійних інтересів та бажаних сфер діяльності.

Завдання: на основі отриманих даних зробити висновок про професійні інтереси старшокласників.

Дається наступна інструкція: «Ти маєш можливість продовжити навчання або влаштуватись на цікаву роботу. Для того, щоб допомогти тобі вибрати професію, пропонуємо перелік питань. Подумай перед тим, як відповісти на кожне питання, постарайся дати як можна більш точну відповідь. Якщо ти не раз переконувався, що любиш або тобі дуже подобається те, про що запитується, то у «Бланку відповідей» у графі під тим же номером, що і номер питання, постав два плюси («++»); якщо просто подобається (любиш) – один плюс («+»); якщо не знаєш, сумніваєшся – нуль («0»); якщо не подобається (не любиш) – мінус («-»); якщо

дуже не подобається – два мінуси («--»). Відповідай на кожний пункт, не пропускай жодного питання. При читанні питань довгих пауз робити не потрібно.

Матеріал: бланки з запитаннями та кулькові ручки.

Обробка результатів: Після того, як учні дали відповідь на запитання, я заповнюю дешифратор, який накладається на початок «Бланку відповідей» безпосередньо до цифр. Необхідно підрахувати кількість «+» і «-» у кожній колонці. Нуль не береться до уваги. У «Бланку відповідей» знизу дві порожні графи, в одній із них ставиться сума «+», в другій «-». Закінчивши підрахунок отримані результати підставляють у «Дешифратор», тобто ті сфери діяльності, інтерес до яких вивчався.

При набраних балах в межах:

- 10 – 12 – інтереси розвинуті на високому рівні,
- При 7 – 9 балах – середньому рівні,
- При 4 – 6 балах – на низькому рівні,
- А при балах в межах 0 – 3 інтереси взагалі відсутні до цієї діяльності.

Інтереси вважаються широкими, якщо більше 4 балів отримано в 7 і більше сферах діяльності, інтереси вважаються середніми за широтою, коли більше 4 балів набрано в 4-6 сферах і вузькими - коли інтереси проявляються тільки в 1-3. діяльність сфер

Після роботи з «Дешифрувальником» необхідно зафіксувати позитивне ставлення до сфер діяльності, які отримали найбільшу кількість «+», і негативне ставлення, які отримали найбільшу кількість «-».

І на основі отриманих кількісних даних (плюсів і мінусів) робиться висновок про те, наскільки сильно, тобто на якому рівні і наскільки широко проявляється інтерес до тих чи інших сфер трудової діяльності. Наскільки сильно це

проявляється на різних рівнях володіння ними. Також необхідно визначити ті сфери, ставлення до яких має негативне емоційне забарвлення.

Вивчення загальних даних, отриманих шляхом дослідження за методикою «Карта інтересів», дозволило встановити та виявити професійні інтереси старшокласників, рівень розвитку професійних інтересів та бажані сфери діяльності. Протестували 10 учнів 35 загальноосвітньої школи м. Житомира, з них 3 хлопців та 7 дівчат.

За результатами застосування методики у студентів формується широке коло інтересів. Якщо порівнювати результати досліджень окремо, то можна виявити певні відмінності за інтересами та їх кількістю.

У дівчат широке та вузьке коло межують між собою (рис. 3). Дівчата цікавляться більшістю наук, особливо медициною, астрономією, лісовим господарством, біологією та мистецтвом. на другому місці: фізика, філологія, напрям роботи. Школярки негативно ставляться до точних наук і всього, що з наукою пов'язане, перш за все: електротехніки; на другому: техніка, математика, фізика (рис. 2).

А у хлопців, навпаки, більш виражений інтерес до точних наук, у першу чергу: астрономії (рис. 4). Учні негативно ставляться до геології, біології та сільського господарства (рис. 5). Але у них широке коло інтересів. У студентів є декілька показників негативного ставлення до науки та професійних інтересів, які можуть свідчити про те, що вони ще шукають їх і потребують профорієнтаційної роботи.

Рис. 2.1. Позитивне ставлення дівчат до науки та професійних інтересів.

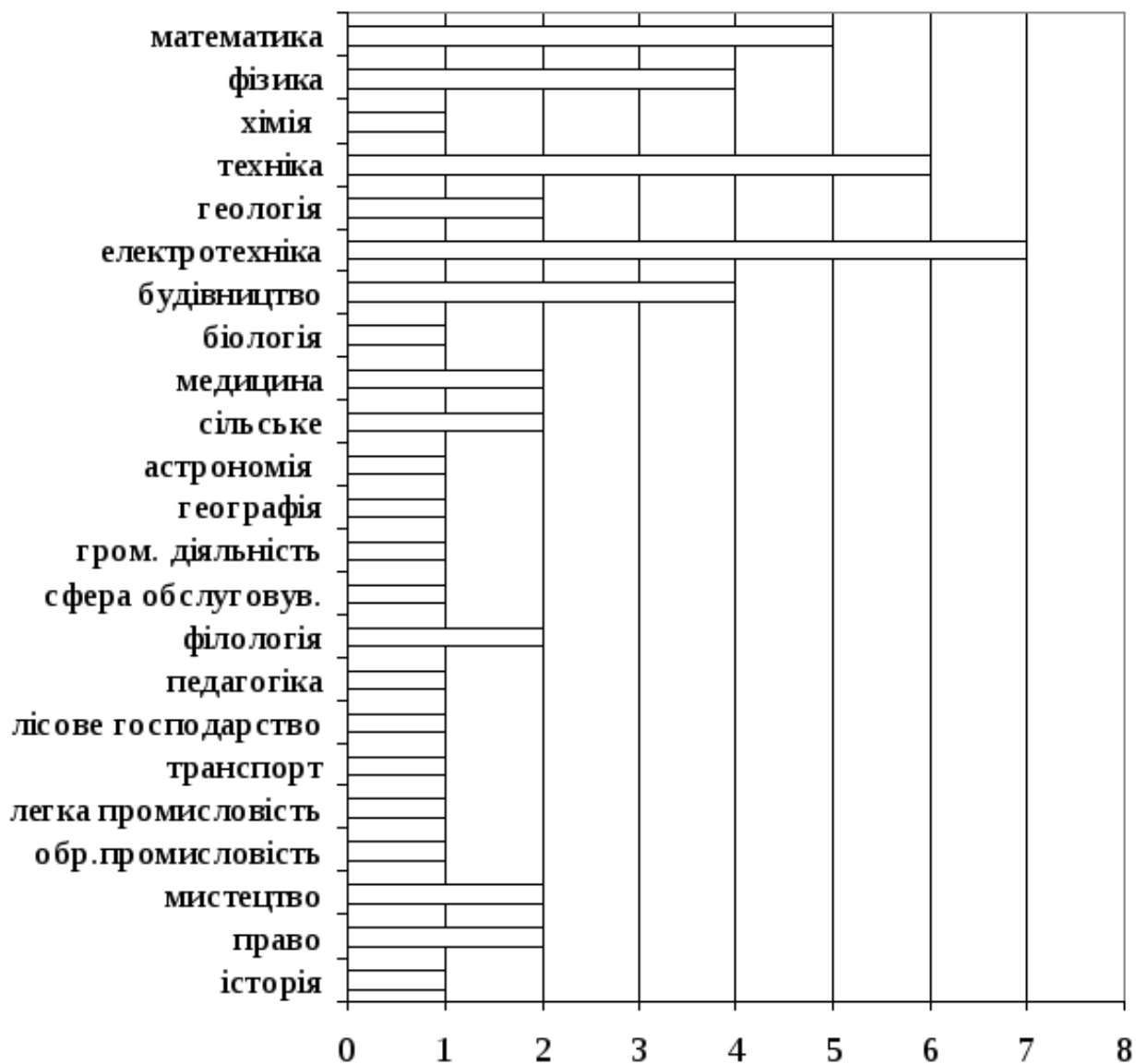

Рис. 2.2. Негативне ставлення дівчат до наук та професійних інтересів.

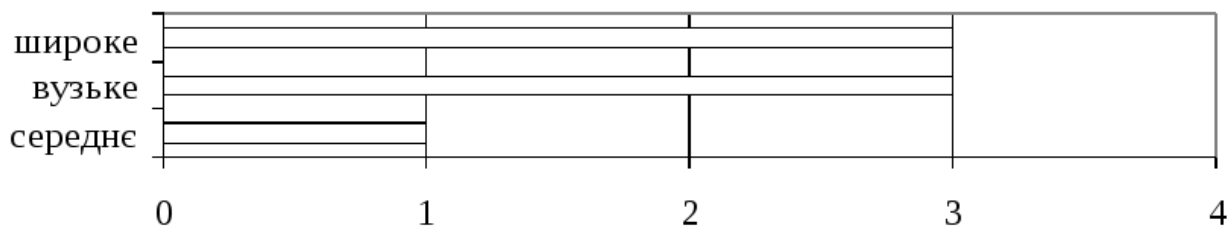

Рис. 2.3. Коло інтересів дівчат

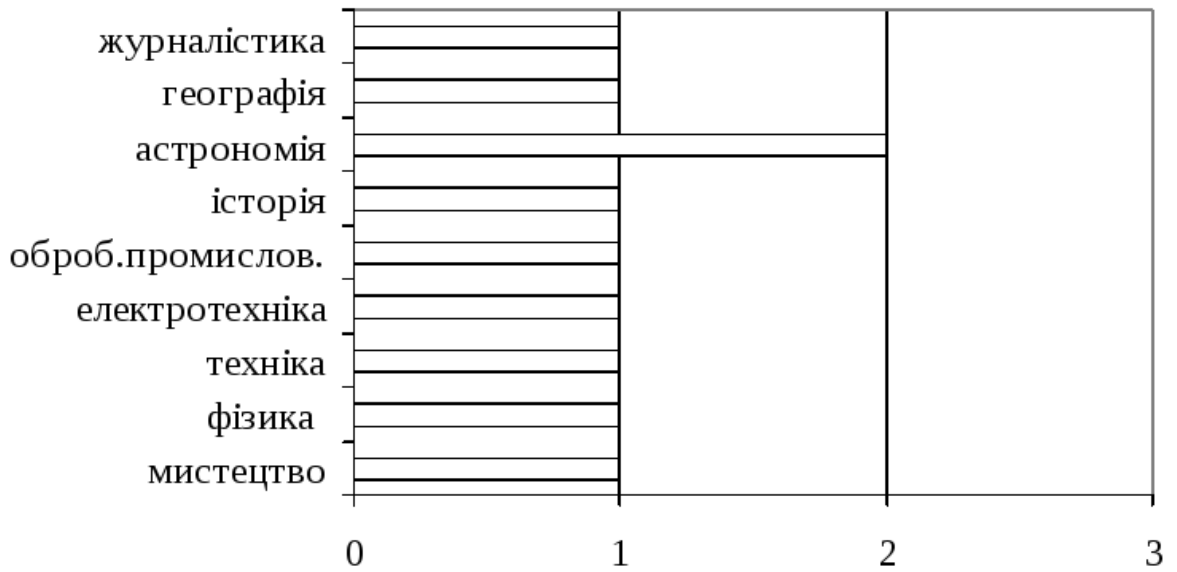

Рис. 2.4. Позитивне ставлення хлопців до наук та професійних інтересів.

Рис. 2.5. Негативне ставлення хлопців до наук та професійних інтересів.

Отже, за результатами методики студенти мають широке коло інтересів. Найбільш виражені інтереси знаходяться на високому рівні. Студенти цікавляться гуманітарними науками. Якщо порівнювати результати досліджень

окремо, то можна виявити певні відмінності за інтересами та їх кількістю. Зокрема, у дівчат широке та вузьке коло перекривають одне одного (рис. 3). Дівчата мають інтереси до більшості наук, зокрема, найбільш популярними є медицина, астрономія, лісове господарство, біологія та мистецтво. Школярки негативно ставляться до точних наук і всього, що з наукою пов'язане, перш за все: електротехніки; на другому: техніка, математика, фізика (рис. 2).

У хлопчиків більш виражений інтерес до точних наук, насамперед: астрономії (рис. 4). Учні негативно ставляться до геології, біології та сільського господарства (рис. 5). Але у них широке коло інтересів. У студентів є декілька показників негативного ставлення до науки та професійних інтересів, які можуть свідчити про те, що вони ще шукають їх і потребують профорієнтаційної роботи.

2) «Методика вивчення мотивів вибору професії» - запропонована Б. О. Федоришин.

Мета використання методики: вивчення мотивів вибору професії.

Завдання: визначити, якими домінуючими мотивами керуються старшокласники при виборі професії та на основі отриманих даних зробити висновок.

Подано таку інструкцію: Нижче подано твердження, що характеризують будь-яку професію. Прочитайте твердження та оцініть, наскільки кожне з наведених нижче тверджень вплинуло на ваш вибір професії за такою шкалою: «5» – дуже сильно вплинуло; «4» - сильно впливає; «3» — уражений помірно, «2» — уражений незначно, «1» — не уражений зовсім.

Матеріали: анкети та ручки.

Обробка результатів: Виявлення позитивних і негативних внутрішніх причин, значущих з індивідуальної та соціальної та зовнішньої точок зору вибору професії, здійснюється за допомогою Методичного ключа, в якому вказані

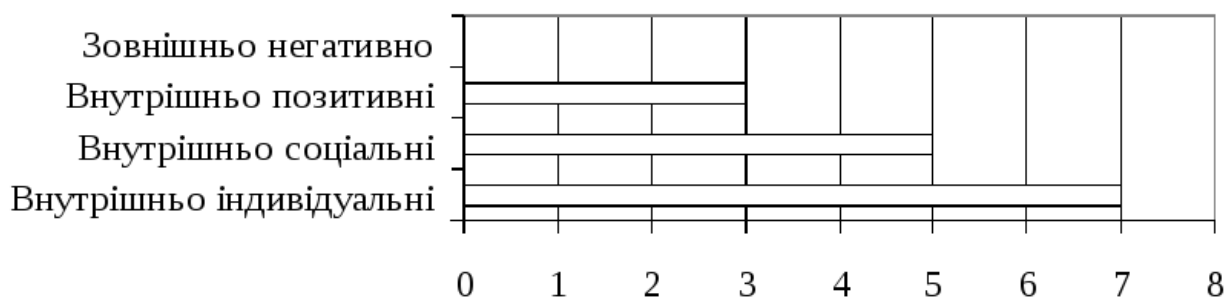
номери тверджень. Для цього необхідно перенести всі бали з бланка відповідей у відповідні графи бланка з ключами.

Таким чином, ми визначаємо збіг висловлювань старшокласників з відповідними мотивами роботи. Далі необхідно підрахувати кількість балів у кожній з чотирьох колонок «Ключ» і записати їх суму в нижню горизонтальну колонку. Максимальна кількість балів свідчить про переважаючу мотивацію.

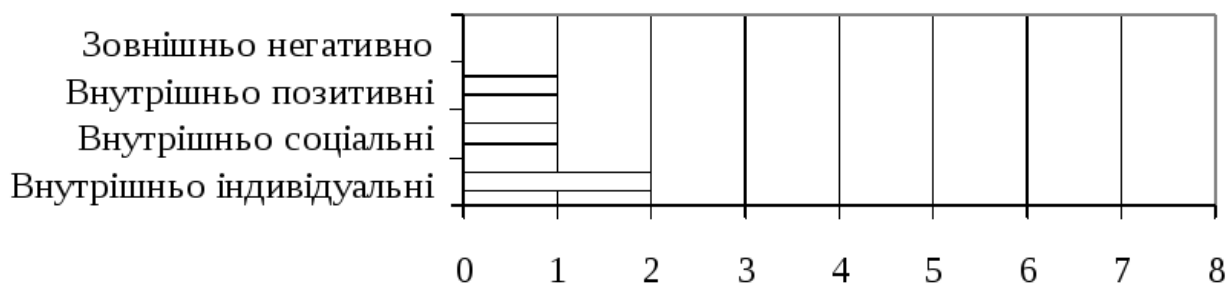
Вивчення загальних даних, отриманих шляхом дослідження за методикою «Методика вивчення причин вибору професії» дозволило виявити мотиваційні фактори вибору майбутньої професії.

За результатами методики можна стверджувати, що учні при виборі майбутньої професії керуються внутрішніми причинами. Внутрішня мотивація виникає з потреб самої людини, сама людина працює із задоволенням. Внутрішня мотивація є найефективнішою у виборі професії, оскільки тільки тоді буде задоволення від роботи, а ефективність продуктивності праці буде на високому рівні. Юнаки та дівчата при виборі майбутньої професії керуються внутрішніми мотиваційними факторами.

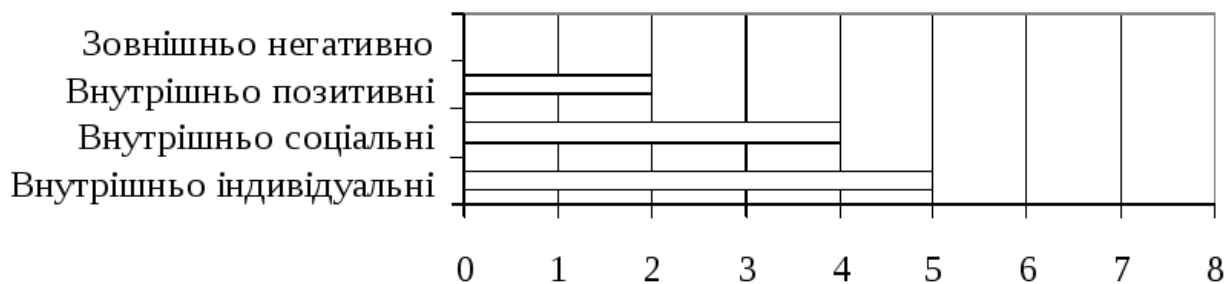
Обираючи майбутню професію, учні враховують позитивні, індивідуальні, соціально значущі внутрішні причини. Але на перше місце, як у хлопців, так і у дівчат, виходить індивідуально значущий внутрішній мотив. Це говорить про те, що є бажана для них професія та така, яка приносить задоволення (моральне та фінансове), яка дає можливість одразу бачити результат своєї праці для себе та інших, яка приносить користь суспільству, яка дає можливість для спілкування.

Зокрема, хлопці (рис. 2.6).

Дівчата (рис 2.7).

На основі цих методів можна зробити такі висновки. Для більшості старшокласників характерна орієнтація у виборі професії та під час її подальшої реалізації переважно на неформальне, емоційне спілкування з людьми. Це може негативно позначитися на якості виробництва тих чи інших товарів, але, безсумнівно, дає перевагу людям, які займаються наданням різноманітних послуг. Високий показник професійної спрямованості на спілкування за методикою Б. Басса корелює зі схильністю студентів до вибору професій «людина-особа»: лікарі, вчителі, продавці, психологи тощо. Високий відсоток концентрації молоді на успішному виконанні діяльності відповідає високому

показнику вибору професій, пов'язаних з роботою з різними технічними засобами; водночас високий відсоток спрямованості на спілкування у дівчат корелює зі схильністю до типу «людина-художній образ».

За допомогою цих методів стало можливим діагностувати рівень усвідомлення схильності до вибору того чи іншого виду професії. Остання характеризується певною відмінністю в окремих групах старшокласників. Деякі з них абсолютно впевнені, що їхнє майбутнє дійсно залежить від певної професії, а інші, обираючи певний варіант відповіді, просто вказують, що ця професія для них «менш приваблива», ніж інші. Дані про характер обізнаності старшокласників щодо свого професійного вибору та динаміку цього процесу можна отримати з табл. 3 (%):

Рівень усвідомлення	Вік і стать опитуваних				Загал ьні дані
	15-16 р		17-18 р		
	Юна ки	дівч ата	юна ки	Дівч ата	
Високи й	25	67	63	65	56
Невисо кий	75	33	37	35	44

Як видно у 15-16 років дівчата переважають юнаків за рівнем усвідомлення професійного вибору. Проте ближче до закінчення навчання в школі ці показники за двома статтями вирівнюються на користь високого рівня усвідомлення. У загальнюючі дані (високий рівень – 56 %, невисокий – 44%) свідчать про те, що більшість випускників середніх загальноосвітніх шкіл відповідально і цілеспрямовано підходить до професійного самовизначення. Це може пояснюватися як результат самостійної роботи деяких учнів над собою і

усвідомленого вибору професії на основі аналізу власної особистості, так і ефективним функціонуванням системи професійної орієнтації і професійної пропаганди.

Однак великий відсоток тих, які роблять свій професійний вибір не у відповідності до своїх можливостей. Вони орієнтуються на думку батьків, друзів, ЗМІ, на престиж певних професій, а зовсім не рахуються з вимогами тих чи інших спеціальностей, погано поінформовані у світі професій. Такі люди потребують спеціальної допомоги, яку вони можуть отримати від розгалуженої сучасної системи профорієнтації.

2.2. Форми психолого-педагогічної допомоги випускникам при виникненні труднощів у виборі професії.

Правильний вибір професії в результаті професійного самовизначення забезпечує швидке оволодіння професією, підвищує задоволення від праці, сприяє зміцненню трудової дисципліни, сприяє або, навпаки, ускладнює загальний розвиток і формування особистості, т.к. це таке явище, що, якщо його не робити правильно, воно може зруйнувати все життя людини, зруйнувати його. Її плани і зробити її нещасною.

За даними соціологічних і психологічних досліджень, проведених на рівні підготовки професійних планів, лише 30-40% випускників шкіл можуть самостійно обрати професію, не вдаючись до сторонньої допомоги [4,13]. Решта (більшість) випускників потребують допомоги служби профорієнтації. І це призвело до розвитку системи профорієнтації.

Професійна орієнтація - це, з одного боку, самостійна галузь знань, з іншого боку, складається з педагогіки, психології, соціології, економіки, філософії, медицини тощо. Системний підхід до визначення професійної

спрямованості дозволяє не лише розглянути її міждисциплінарні аспекти, а й визначити цілі, завдання, функції, структуру та зміст професійної спрямованості. Система профорієнтації призначена для надання різноманітної допомоги у виборі професії; психологічна допомога займає певне місце.

Традиційно виділяють такі функції системи профорієнтації [4,6-23]:

соціальний - оволодіння певною системою знань, норм і цінностей, що дозволяють здійснювати соціально-професійну діяльність як повноцінного і повноцінного члена суспільства;

економічні – підвищення якості працівників, підвищення професійної активності, кваліфікації та продуктивності праці;

психолого-педагогічний – виявлення, формування та облік індивідуальних особливостей шкільного оптанта;

медико-фізіологічний - з урахуванням вимог до здоров'я та індивідуальних фізичних якостей, необхідних для здійснення тієї чи іншої професійної діяльності.

Таким чином, оптимальна система профорієнтації повинна враховувати важливі аспекти вибору професії. Професійна освіта є складовою частиною професійної орієнтації.

Професійно-технічна освіта включає професійне інформування, пропаганду та агітацію, дає випускникам певний комплекс знань про соціально-економічні, психофізіологічні та інші особливості різних професій, про умови вибору та шляхи набуття професії тощо. Система професійного просування охоплює весь контингент випускників, тому її якість має велике значення. Особливо важливі повнота і достовірність інформації. Однак не всі мають достовірну інформацію про світ професій. Крім того, до завдань професійно-технічної освіти має входити підготовка тих, хто обирає професію, вміння оперувати інформацією про світ професій, враховувати умови правильного вибору професії та усвідомлювати різні аспекти вибору професії. Оскільки процес професійного самовизначення є тривалим і починається на перших етапах становлення особистості, то робота в галузі професійної освіти повинна

починатися не у випускному класі, а значно раніше і проводитися регулярно і цілеспрямовано.

Зміст підготовки до профорієнтаційної роботи з учнями базується на таких основних положеннях [30,6-7]:

1. Систематичність і безперервність навчання. Професійна орієнтація – це складна динамічна система, яка функціонує на соціальному та особистісному рівнях, взаємопов'язаних між собою. У процесі підготовки до профорієнтації необхідно враховувати всі структурні елементи системи

особливості розвитку та формування особистості учня на різних вікових етапах

2. Психологічна насиченість праці. Професійне самовизначення – це соціальний акт, але водночас і психологічний феномен, який відповідає психологічній структурі особистості та її потребам. Ігнорування психологічного аспекту підготовки до профорієнтаційних завдань знижує ефективність профорієнтації та збільшує кількість неправильних виборів учнями.

3. Особистісна значущість профорієнтаційної діяльності. Система навчання професійної орієнтації за змістом і методами має відповідати потребам учнів щодо самооцінки, самовдосконалення та самопідготовки до вибору професії. Профорієнтаційний консультант повинен зосередити свою увагу на формуванні позитивного ставлення та інтересу учнів до різних видів кваліфікованої професійної праці.

Однією з проблем на рубежі ХХ-ХХІ століть є збільшення в нашій країні кількості дітей і підлітків із так званої групи ризику. Вони живуть і виховуються в різних закладах: дитячих будинках, притулках, реабілітаційних центрах. До категорії дітей, що входять до групи ризику, відносяться підлітки: з вадами розвитку без вираженої клінічної патології; з неблагополучних сімей; діти-сироти; із сімей, які потребують соціально-психологічної підтримки та захисту прав; Діти-біженці та учасники військових конфліктів. До цієї групи також входять діти, які так чи інакше постраждали від терористичних актів. Останнім часом почастишали випадки так званого прихованого сирітства, що виражається

в поганих побутових умовах у сім'ї, руйнуванні сімейних традицій, жорстокому поводженні з дітьми тощо.

Умови життя цих дітей сильно відбиваються на їхніх психологічних особливостях. Це, у свою чергу, ускладнює процес професійного самовизначення підлітків групи ризику. Під час вивчення їх поглядів на майбутнє було встановлено факт. Прагнення «жити довго», «мати багато грошей» без пояснення шляхів досягнення бажаного результату характерне для більшості дитячих будинків та інтернатів.

Як відомо, самооцінка та самосприйняття підлітка є важливими складовими здатності до професійного вибору. Згідно з проведеними дослідженнями, діти з групи ризику характеризуються більш критичною оцінкою своїх якостей (позитивне самосприйняття характерне для підлітків загальноосвітніх шкіл), що створює труднощі для формування професійних інтересів і планів [2, 42].

Роблячи узагальнення за всіма психічними показниками дітей-сиріт і порівнюючи їх зі звичайними підлітками, можна зробити висновок, що процес професійного самовизначення у них проходить важко. Найчастіше воно проходить спонтанно, що призводить до невпевненості в собі. З одного боку, діти хочуть жити самостійно, нема від кого залежати, з іншого – бояться цієї самостійності. Недостатня соціальна зрілість, незацікавленість у здобутті професії, нездатність адаптуватися до нових соціальних умов загострює проблему професійного вибору дітей групи ризику. Тому актуальним є питання психолого-педагогічного супроводу професійного вибору таких дітей. Робота з такими дітьми вимагає від фахівців, які займаються формуванням самовизначення, високої професійної майстерності, вміння адаптувати наявний діагностичний і методичний матеріал, розробляти нові психодіагностичні та психокорекційні методики, як правило, з урахуванням психологічних особливостей і первинних професійних інтересів.

Одним із найефективніших структурних компонентів профорієнтації є професійна консультація – процес надання допомоги людині у виборі або зміні

професії, місця роботи, середньої освіти на основі всебічного вивчення та обліку її професійних інтересів, прагнень, її особистості. психологічні особливості, ціннісні орієнтації, стан здоров'я та потреби ринку праці. Основним методом роботи профорієнтаційного консультування є клієнтоорієнтована бесіда, спрямована на вирішення соціально-психологічних проблем особистості, актуалізована щодо її професійного самовизначення. Метод бесіди можна використовувати як самостійно, так і в поєднанні з іншими методами професійної орієнтації (різноманітні методи діагностики тощо).

Розрізняють такі види професійної консультації [4,14]:

- довідково-інформаційні, під час яких особі, яка обирає професію, надається різна інформація (про канали працевлаштування, вимоги до прийому на роботу чи навчання, можливості освоєння різних професій, перспективи професійного зростання);

- діагностика, яка спрямована на вивчення особистості суб'єкта вибору професії з метою виявлення відповідності її особливостей тому чи іншому виду професійної діяльності;

- формує те, що стосується корекції вибору професії відповідно до особливостей суб'єкта вибору професії;

- медична, спрямована на приведення стану здоров'я суб'єкта до майбутньої професійної діяльності.

На сьогоднішній день актуальність проведення лікарської консультації є особливо важливою, оскільки відсоток людей, які повністю здорові та здатні здійснювати будь-яку професійну діяльність, дуже низький.

Основна мета психологічного консультування - допомогти суб'єкту, який обирає професію, усвідомити особливості своєї особистості, інтереси, схильності, мотиви вибору професії, зрозуміти потреби і можливості суспільства і дати рекомендації щодо вибору навчання. маршрути та сферу діяльності, тобто допомогти знайти проблема;

- проводити корекцію адаптивності та особистісної дисгармонії клієнта;

-надати допомоги вам розвинути розум, проаналізувати процес підготовки та прийняти рішення щодо майбутньої професії.

Професійний консультант завжди повинен пам'ятати, що кожен клієнт є унікальною, неповторною особистістю, тому способи надання допомоги не повинні бути постійними для всіх. Неможливо спроектувати особливості попереднього, вчорашнього випадку на нові ситуації інших клієнтів, які сьогодні звернулися до нас за допомогою. Також необ'єктивність консультаційного процесу, явища переносу та контрпереносу спотворюють результати дослідження та можуть призвести до негативних наслідків.

Вітринну передумову учасника розташування проблем мистецтва у професійному самовизначення є вміння заставляти своє: «хочу» - вітч, тачання, наміри, інтереси, ціннісні орієнтації (переважно передумову пронукальну роль, передбачити суб'єкт вибору професії енергетичною напругою); «Можу» - пізнавальні та інтелектуальні можливості (планування та розгортання програми, інформаційне забезпечення); «маю» – стійкі психофізіологічні, характерологічні та фізичні властивості (функціональні та регуляторні сторони особистості).

Основна концептуальна ідея, покладена в основу профконсультаційного заняття, – розгляд засобів активізації професійного самовизначення особистості, суб'єкта власного професійного та життєвого вибору. Профконсультант має бути націлений на актуалізацію внутрішніх резервів, можливостей самореалізації у професійному просторі, формування здатності особистості самостійно приймати рішення щодо вибору чи зміни професії та вирішувати інші проблеми. Основою такого підходу є принцип гуманізації, опори на можливості та індивідуальні психологічні ресурси, акцент на самоформування, вибір власного професійного шляху, методів і засобів розвитку особистості. Тобто профконсультант має бути капанда формувати, части себе сама, свою ідінобість, вміти переомислити продуктивність. Необхідно допомогти цій людині під час профконсультації, але ні в якому разі не вирішувати проблему.

Крім методу професійного консультування (бесіди), він має чітко організовану прикладну структуру. Професійне психологічне консультування

передбачає індивідуальну роботу з оптантами (людиною, яка вибирає), але у зв'язку з розвитком системи психологічного профконсультування зберігаються групові форми роботи. Здебільшого вони майн проіформаційного характеру, хоче робота з групою випускників дає можливість вирішувати навіть такі профконсультаційні завдання. Групова профконсультація включає попередню бесіду на професійну тему, яка фіксує питання про особистісне значення вибору професії; формування адекватної мотивації професійної значущості, соціальної значущості; виявлення за допомогою різних методик інтересів і нахилів випускників як одного з найвпливовіших факторів у виборі професії; обробка результатів

Тому групова профконсультація дає змогу виявити тих людей, які найбільше потребують індивідуальної профконсультації та отримати від них попередню інформацію. Основною і найбільш продуктивною формою роботи є індивідуальна психологічна консультація.

Практика професійної консультації виробила два рівні індивідуальної професійної консультації, що відрізняються за повнотою та складністю: первинна профконсультація та індивідуальна профконсультація [4,18].

Первинна профконсультація проводиться невеликою групою (2-4 особи). Програма побудована таким чином, щоб розкрити основні мотиви вибору професії, ступінь сформованості професійного плану, визначити професійну спрямованість, пізнавальні та професійні інтереси кожного гуртківця. Крім первинної діагностичної профконсультації, вона несе і формує елемент, оскільки в її процесі відбувається остаточне формування професійного плану, що підвищує ступінь відповідальності суб'єкта в процесі вибору професії. Оскільки первинне професійне консультування не зачіпає глибоко окремі сфери особистості суб'єкта, проведення його в малій групі, а не наодинці, підвищує його ефективність. Групу може сформувати сам профконсультант за результатами попередньої бесіди або на основі спільних проблем учасників групи. Найчастіше група виникає закономірно, тому що проблема вибору професії актуальна для більшості випускників, і людині, яка бажає звернутися до

профорієнтатора, не важко знайти серед своїх колег бажаючих приєднатися до нього. Тому часто формується особлива група однодумців, орієнтованих на вирішення проблеми. Профконсультант включений до цієї групи як координатор і помічник.

Якщо первинна професійна консультація не приводить до бажаного результату – формування заздалегідь визначеного професійного плану, виникає необхідність у поглибленій індивідуальній професійній консультації, яка передбачає розгорнуту та поглиблену програму вивчення особистості випускника та, Звичайно, виключно індивідуальна робота з ним.

Індивідуальне професійне психологічне консультування здійснюється за певною програмою, яка є не випадковим набором методів, а структурою, що реалізує системний принцип прикладного психологічного дослідження.

Теорія сингулярності, розроблена Б.Г. Ананьєв вважає психіку «інтеграцією» трьох основних психічних структур: особистості (структура прагнень і можливостей людини, тобто її статевих, конституційних і двосторонніх рис), особистості (структура схильностей, відносин, цінності і мотиви) і предмет діяльності (структура дій, операцій, що реалізуються психічними процесами і функціями[1].

Вимоги професії, звернені до різних структур особливостей, відрізняються рівнем жорсткості. Традиційно розрізняють якості, з одного боку, професійно бажані і професійно небажані, з іншого боку, професійно необхідні і професійно неприйнятні. Вони відображають різну ступінь жорсткості вимог професії до людини.

Під час індивідуальної професійної консультації необхідно враховувати, по-перше, амбівалентність індивідуальності, по-друге, специфіку вимог до людини. Якість, яка є проявом індивідуального характеру людини, є найбільш стійкою, а тому недостатній розвиток цієї якості, якщо він необхідний з професійної точки зору і не може бути компенсований іншими, визначає непридатність людини для цієї професії. , частково або повністю. Якості, не настільки суворо детерміновані генотипом, відкривають перед суб'єктом вибору

професії певні можливості для їх корекції та компенсації, які повинні бути враховані профконсультантом. Різні професії вимагають різної структури індивідуальності – індивіда, суб'єкта діяльності, особистості. Розуміння спрямованості вимог до професії дає ключ до психологічних механізмів, з яких реалізується певна професійна діяльність, отже, можливість корекції або компенсації тих чи інших професійно значущих якостей і навіть забезпечує надійність і ефективність компенсації. Ця важлива обставина має бути враховано профконсультантом при організації психологічного обстеження суб'єкта вибору професії та подальшої корекційної роботи з ним.

Проблема професійного самовизначення старшокласників дуже широка. Як зазначалося, близько 30% випускників середньої школи можуть самостійно обрати свій професійний шлях нагальні проблеми, які негативно впливають на процес самовизначення.

2. Здобувач має кілька варіантів професійного плану і не знає, який з них вибрати для реалізації. І тут працює профконсультант є нетиший різновидності, мотив безкоштовної професії; необхідно детально розглянути з клієнтом варіанти вибору і на основі цього вибрати один із найбільш оптимальних.

3. У деяких випадках професійний план може викликати протиріччя як внутрішні (неадекватність себе, підвищений рівень домагань тощо), так і зовнішні (нерозуміння з батьками, вчителями тощо). Важливо прояснити зону конфлікту. Крім того, необхідно провести кілька зустрічей з батьками, вчителями, якщо виникне така необхідність.

4. У клієнта немає професійного плану, він не впевнений у собі, але проявляє певні нахили до іншого виду професійної діяльності. У цьому випадку профконсультант організовує системну роботу з клієнтом, під час якої охоплює всі аспекти формування професійного плану та професійного самовизначення.

5. Також буває ситуація, коли у клієнта немає ні сформованого професійного плану, ні виражених нахилів до якоїсь сфери діяльності. У цьому випадку проводиться велика діагностична робота, в ході якої встановлюються різні особливості суб'єкта вибору професії і навіть причини відсутності задатків.

Перш за все, професійний консультант повинен допомогти клієнту проявити себе як особистість. Можливо, причиною відсутності професійної самоідентифікації є недоліки у розвитку окремих сфер професії.

Отже, допомагаючи обрати професію, психолог-професор контактує з широким колом.

психологічні проблеми, зумовлені різними сторонами розвитку особистості на етапі закінчення загальноосвітньої школи, які частково можуть бути пов'язані з вибором професії, але тісно переплітаються з життєвим визначенням.

Основна мета професійної системи – сформувати в студентів внутрішню готовність до свідомого та самостійного вибору професії, життєвих цілей, планів щодо їх досягнення, готовності будувати та коригувати перспективу розвитку особистості в рамках конкретної професійної діяльності.

ВИСНОВКИ

Дана робота присвячена вивченню особистісних якостей, які є найважливішими чинниками професійного вибору старшокласників. Це вміння, інтереси, схильності, ціннісні орієнтації тощо. Професійний вибір є свідомим, самостійним і цілеспрямованим процесом, тому він повністю залежить від розвитку психіки людини та її складових, перерахованих вище.

Отже, профорієнтація – це науково обґрунтована система соціально-економічних, психолого-педагогічних, медико-біологічних і виробничо-технічних заходів для надання молоді особистісно орієнтованої допомоги у виявленні та розвитку умінь і нахилів, професійних і пізнавальних інтересів у виборі професії, а також формування потреби в праці та бажання працювати в умовах ринку, багатосаровості форм власності та діяльності. Реалізується під час навчального, позаурочного та позашкільного процесу з учнями.

На професійне самовизначення особистості впливають соціально-економічні умови, міжособистісні стосунки, вік, ситуаційні фактори, але основна роль у професійному самовизначенні належить особистості, її діяльності,

відповідальності за їх формування. Професійне самовизначення є важливим фактором самореалізації особистості в конкретній професії та культурі загалом. Постійний пошук свого місця у світі професій дозволяє особистості знайти поле діяльності для повної самореалізації.

Психологічний супровід – один із видів психологічної допомоги, який спрямований на створення необхідних умов для ефективної адаптації до умов навчання, взаємодії всіх ланок навчального процесу, забезпечує адаптацію в умовах інтенсивного інформаційного потоку, сприяє кращому засвоєнню знань, навички, і навички.

Важливими чинниками професійного самовизначення є: вміння адекватно оцінювати свої якості як фактори вибору професії; вміння вивчати світ професій, спираючись на не випадкові фактори, формувати адекватне уявлення про нього; вміння виділити для себе найважливіше при виборі професії, тобто сформувати індивідуальну ієрархію факторів, максимально адекватно оцінити ситуацію вибору професії.

Емпіричні дослідження дозволяють стверджувати, що більшість старшокласників мають дійсно самостійний і свідомий процес вибору професії. Важливим з точки зору розуміння процесу професійного самовизначення є встановлений факт, що студент бачить себе в майбутньому. Про це свідчить певна професійна спрямованість особистості, вибір відповідного типу професії і, головне, свідоме, цілеспрямоване прагнення оволодіти найпривабливішою професією, що в майбутньому веде до матеріального збагачення та внутрішньої гармонії. світ.

Як і очікувалося, є певні гендерні відмінності в схильності до типу професії.

Молодь надає перевагу професіям «людина-людина» та «людина-техніка», а найменший відсоток припадає на «людина-художній образ». Дівчата, навпаки, схильні до професій типу «людина-художній образ». Спільним для обох статей є невеликий відсоток переваг оволодіння спеціальностями, де об'єктами є умовні знаки та їх знаки – слова, цифри, схеми, графіки тощо.

Визначивши професійні уподобання старшокласників, завдання профорієнтації полягає в тому, щоб допомогти учням удосконалити навички, необхідні для успішного оволодіння певним типом професії, а також ознайомити їх з основними застереженнями та протипоказаннями, які негативно впливають на успішність навчання. відповідну професійну діяльність.

Дослідження показали, що для дівчат і хлопців характерний акцент на спілкуванні. Проте є певна різниця в динаміці цього розвитку. Молодь спочатку зосереджена на собі, а з наближенням до моменту професійного вибору формується спрямованість спілкування та діяльності.

Але також встановлено, що великий відсоток учнів потребує адресної сторонньої допомоги з боку системи профорієнтації. Особливо актуальним завданням профорієнтації є надання допомоги дітям з так званої групи ризику, адаптація існуючих методик до цього особливого контингенту дітей та створення нових.

На основі проведеного дослідження можна окреслити основні напрямки успішного та ефективного розвитку системи профорієнтації:

Профорієнтація має бути обмежена виключно професійною сферою. Професійне самовизначення має бути гармонійним доповненням до більшого явища особистісного та життєвого самовизначення. У випадках, коли при виборі професії особа керується виключно п.п професія.

Успішність у школі не є показником відсутності проблем у профвідборі. Для цього необхідно організувати професійну роботу з усіма учнями, починаючи з молодших класів.

Закінчучи роботу, сейд наголосити, що з розвитком суспільства залишаються в минулому стереотипи щодо прийнятності тієї чи іншої професії для представників певної держави. Нині створені всі умови для ефективного оволодіння будь-якою професією. Все залежить лише від нахилів, здібностей і ціннісних орієнтацій особистості людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ажнина О. Психологическая поддержка профессионального самоопределения детей-сирот. // Воспитание школьников. – 2005. – No 7. – С. 41-47
2. Абдуліна Л.В., Гаврилова О.В. "Психологічні аспекти професійного самовизначення учнів": Навчально-методичний посібник. - Воронеж: ВДПУ, 2004. - 77 с.
3. Абрамова Г. С. Возрастная психология: Уч. пос. – 4-е изд., стереотип. – М.: Изд. центр "Академия", 1999.
4. Авдеева Н. Н. Привязанность ребенка к матери и образ себя в раннем детстве // Вопросы психологии. – 1997. - №4. – с. 3-13.
5. Аракелов Г. Г. Учителям и родителям о психологии подростка. - М., 1990.
6. Бендюков М. А. Що ти повинен знати про вибір професії та пошуку роботи / Є. І. Горбатого. І. Л. Соломін. - СПб.: Изд-во «Річ», 2000. - 203с.
7. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – М.: Просвещение, 1968. – 464 с.
8. Боревникова С.А. Профессиональное самоопределение. // Психологическое обеспечение трудовой деятельностью. – СПб. – 1991. – С. 6-23
9. Борисова Е.М., Логинова Г.П. Индивидуальность и профессия. – М.: Знание, 1991. – 80 с.
10. Бодров В. А. Психологія професійної придатності. Навчальний посібник для ВНЗ. - М.: Пер Се, 2001. - 511 с.
11. Бондарів В. П. Технологія професійного успіху: Експериментальний підручник для 10-11 класів природничо-наукового профілю / Под ред. С. Н. Чистякової, А. В. Гапоненко, Л. А. Зінгер, П. С. Лернер та ін. - М.: Просвещение, 2001. - 506С.

12. Буякас Т. М. Проблема і психотехніка самовизначення особистості [Текст]: / Т. М. Буякас // Питання психології, 2002. - № 2.
13. Васильєва О.А. (2011). Фактори професійного самовизначення особистості в сучасних умовах. Наука і освіта. (1),19-22.
14. Вікова психологія. // За ред. Г.С. Костюка. – К.: Радянська школа, 1976
15. Вітковська О.І. Професійне самовизначення особистості і практичні аспекти професійної консультації. – К.: Науковий світ, 2001. – 91 с.
16. Гинзбург М.Р. Психологическое содержание личностного самоопределения личности. // Вопросы психологии. – 1994. – № 3. – С. 43-52
17. Гуцан Л. Сучасні проблеми професійного самовизначення учнівської молоді. Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 24 листопада 2011 р.). Київ: ПК ДСЗУ, 2011. С. 40 - 48.
18. Головаха Е.И. Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи. – К.: Науковадумка, 1988. – 144 с.
19. Голомшток А.Е. Выбор профессии и воспитание личности школьника. – М.: Педагогика, 1979. – 160 с.
20. Горностай Н.Н., Васьковская С.В. Теория и практика психологического консультирования. – К.: Науковадумка, 1995
21. Громкова М. Т. Психологія і педагогіка професійної діяльності / М. Т. Громкова. М. 2003. 415 с.
22. Дубровина И.В. Рабочая книга школьного психолога. – М.: Педагогика, 1991
23. Зеер Э., Сыманюк Э. Кризисы профессионального самоопределения личности. // Психологический журнал. М.: Наука. – 1997. – № 16. – Т. 18. – С. 35-44
24. Климов Е.А. Введение в психологию труда. – М., 1988 15. Климов Е.А. Как выбирать профессию. – М., 1990

25. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения. - Ростов на Дону: Феникс, 1996. – 512 с.
26. Климов Е.А. Психолого-педагогические основы профессиональной консультации. – М.: Знание, 1983
27. Кон И.С. В поисках себя: личность и ее самосознание. – М.: Политиздат, 1983. – 335 с.
28. Костюк Г.С. Роль професійного самовизначення у формуванні особистості. // Питання професійної орієнтації учнів. – К.: Радянська школа, 1969. – С. 3-14
29. Кривошеєва Г. Обери своє майбутнє! // Тренінг професійного самовизначення. // Психолог. – 2006. – № 11. (бер.) – С. 25-28
30. Кудрявцев Т.В., Шегурова В.Ю. Психологический анализ динамики профессионального самоопределения личности. // Вопросы психологии. – 1983. – № 2. – С. 51-59
31. Кухарчук О. М. Людина і його професія: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. - Мінськ: Сучасне слово, 2006. - 544 с.
32. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Изд-во полит. литер., 1970
33. Маслоу А. Мотивация и личность. – СПб, 1999. – 478 с.
34. Немов Р.С. Психологическое консультирование. – М.: Валдос, 2001
35. Обухова Л. Ф. Возрастная психология. - М., 1998.
36. Обухова Л. Ф. Детская психология: теории, факты, проблемы. – М.: Тривола, 1995. – 360 с.
37. Одинцов В.Ф. Ориентация сельской молодежи на будущее как фактор стабильности общества. // Вопросы психологии. – 2005. – № 3. – С. 84-89
38. Осьмак Л. Програма активізації особистого розвитку підлітків // Рідна школа. – 1999. - №4. – С. 60-62.
39. Основи практичної психології. / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін.: Підручник. – 3-тє вид., стереотип. – К.: Либідь, 2006. – 536 с.

40. Полинарева Р.А. Ценностные ориентации старшеклассников и выбор ими профессии. // Психология: сб. науч. трудов. – Вып. 33. – К., 1989. – С. 9-16
41. Практикум з психології // За заг. ред. Г.Г.Бикової.- Львів, 1975.-180с.
42. Профессиональное самоопределение и профессиональная карьера молодежи. – М., 1993
43. Профконсультационная работа со старшеклассниками. / Под ред. Б.А. Федоришина. – К.: Радянська школа, 1980. – 160 с.
44. Профорієнтаційна робота психолога. / Упоряд. Т. Гончаренко. – К.: Шк. світ, 2007. – 128 с.
45. Пряжников Н.С. Профессиональное и личностное самоопределение. – М., 1995
46. Психологія. Словник / За заг. Ред. А. В. Петровського, М. Г. Ярошенко. М : Политиздат. 1990. 494 с.
47. Психологический словарь // Под ред. В. П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова. - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Педагогика-Пресс, 1996. – 440 с.
48. Павлютенкова Е. М. .. Професійна орієнтація школярів.- До.: Рад.школа, 1983.
49. Радчук Г. К. Особистісне та професійне самовизначення як чинник професійного становлення особистості. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2012. Випуск 5. С.47-54.
50. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія: Навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2005. – 257 с.
51. Словарь психолога-практика. / Сост. С.Ю. Головин. 2-е изд., перераб. и доп. – Мн.: Харвест, 2003. – 976 с.
52. Словарь-справочник по психодиагностике. / Бурлачук Л.Ф., Морозов С.М.; Отв. ред. Крымский С.Б. – К.: Науковадумка, 1989. – 200 с.
53. Чистякова С. Н. Проблема самовизначення старшокласників при виборі профілю навчання // Педагогіка.-2005.-№ 1.-С.19-26.

54. Шавир П.А. Психология профессионального самоопределения в ранней юности. – М.: Педагогика, 1981. – 96 с.
55. Якунин В.А., Рескина С.Е. Психологические проблемы профессионального самоопределения. // Вестник Ленингр. ун-та, сер. 6. – 1988, Вып. 3. – С.44-48
56. Ярошенко, В. В. Мотивація вибору професії і особливості її розвитку в учнів загальноосвітньої школи [Текст] / В. В. Ярошенко. - М .: Просвещение, 2004. - С.235.

ДОДАТКИ

Додаток 1. Методика діагностики професійної спрямованості особистості Б.Басса.

Оберіть одну із відповідей, яка найбільше відповідає дійсності, та запишіть її на бланку для відповідей у стовпчику «Найбільш привабливо». Потім оберіть одну із відповідей, яка найменше відповідає дійсності та запишіть її на бланку для відповідей у стовпчику «Найменш привабливо».

Текст опитувальника

1. Найбільше задоволення одержую від:

- а) схвалення моєї роботи; б) усвідомлення того, що робота виконана добре;
- в) усвідомлення того, що мене оточують друзі.

2. Якби я грав у футбол (волейбол ...), то прагнув би бути:

- а) тренером, який розробляє тактику гри; б) відомим гравцем;
- в) обраним капітаном команди.

3. На мою думку, кращим педагогом є той, хто:

- а) цікавиться учнями та має до кожного індивідуальний підхід;
- б) зацікавлює своїм предметом так, що учні з задоволенням вивчають цей предмет;
- в) створює в колективі таку атмосферу, в якій кожен учень може висловити свою думку.

4. Мені подобається, коли люди:

- а) радіють за виконану роботу; б) із задоволенням працюють у колективі;
- в) прагнуть виконати свою роботу краще за інших.

5. Я бажав би, щоб мої друзі:

- а) були доброзичливими та допомагали людям, коли це необхідно;
- б) були вірними і відданими мені; в) були розумними та цікавими.

6. Кращими друзями я вважаю:

- а) із ким маю добрі стосунки; б) на кого завжди можна покластися;
- в) хто може багато досягнути в житті.

7. Найбільше мені не подобається:

- а) коли в мене щось не виходить; б) коли розладнуються стосунки з товаришами;
- в) коли мене критикують.

8. На мою думку, дуже погано, коли педагог:

- а) приховує свої антипатії до деяких учнів, насміхається та дражнить їх;
- б) викликає дух суперництва в колективі; в) недостатньо добре знає предмет, який викладає.

9. У дитинстві мені найбільше подобалось:

- а) проводити час із друзями; б) відчуття виконаної справи; в) коли мої вчинки схвалювали.

10. Я бажав би бути схожим на тих, хто:

- а) досягнув успіху в житті; б) справді закоханий в свою справу;
- в) відзначається доброзичливістю і товариськістю.

11. Школа насамперед має:

- а) навчати вирішувати завдання, які ставить життя; б) розвивати індивідуальні здібності учнів;
- в) виховувати риси, які допомагають встановлювати стосунки з людьми.

12. Якби я мав більше вільного часу, то використовував би його:

- а) для спілкування з друзями; б) для відпочинку;
- в) для самоосвіти та улюблених справ.

13. Найбільших успіхів я досягаю, коли:

а) працюю з іншими людьми; б) маю цікаву роботу; в) отримую винагороду за свої зусилля.

14. Мені подобається, коли:

а) інші люди поважають мене; б) я відчуваю задоволення від добре виконаної роботи;

в) я маю час приємно спілкуватися з друзями.

15. Якби про мене написали в газеті, то краще було б, щоб:

а) розповіли про якусь цікаву справу, пов'язану з навчанням, працею або спортом, у якій я брав участь;

б) написали про мою діяльність; в) обов'язково розповіли про колектив, у якому я працював.

16. Найкраще я навчаюся, коли викладач:

а) має до мене індивідуальний підхід; б) може зацікавити своїм предметом;

в) колективно обговорює проблеми, що вивчаються.

17. Для мене немає нічого гіршого за:

а) образу власної гідності; б) невдачу під часу виконання важливої справи; в) утрату друзів.

18. Найбільше я ціную:

а) успіх; б) можливості спільної праці; в) здоровий глузд та інтуїцію.

19. Я не поважаю людей, які:

а) вважають себе гіршими за інших; б) часто сваряться та конфліктують; в) заперечують все нове.

20. Приємно, коли:

а) працюєш над важливою справою; б) маєш багато друзів;

в) усім подобаєшся та викликаєш схвалення.

21. На мою думку,

керівник повинен бути насамперед:

а) доступним; б) авторитетним; в) вимогливим.

22. У вільний час я з цікавістю прочитав би книжки:

а) про те, як знайти друзів та налагодити добрі стосунки з оточуючими;
б) про життя відомих людей; в) про останні досягнення науки та техніки.

23. Якби в мене були здібності до музики, я бажав би бути:

а) диригентом; б) композитором; в) солістом.

24. Я хотів би:

а) вигадати цікавий конкурс; б) перемогти в конкурсі;
в) організувати конкурс і керувати ним.

25. Для мене важливо знати:

а) що я бажаю зробити; б) як досягнути мети;
в) як організовувати людей для досягнення мети.

26. Людина повинна прагнути до того, щоб:

а) інші люди схвалювали її вчинки; б) передусім виконувати свою справу;
в) її не можна було б критикувати за виконану роботу.

27. Найкраще я відпочиваю у вільний час, коли:

а) спілкуюся з друзями; б) переглядаю цікаві фільми; в) займаюся своєю улюбленою справою.

Бланк для відповідей

№ п\п	Найбільш привабливо	Найменш привабливо
1		
2		
3		
4		
5		

6		
7		
8		
9		
10		
11		
12		
13		
14		
15		
16		
17		
18		
19		
20		
21		
22		
23		
24		
25		
26		
27		

Додаток 2. Опитувальник самооцінки схильностей до різних типів професійної діяльності. ДДО Є.О Климова

Перед досліджуваним ставиться задача – дати, не задумуючись, відповіді на 20 пар питань ДДО. При цьому відповіді повинні бути дифференційовані. Якщо названа у питанні діяльність скоріш нравиться, чим не нравиться, потрібно поставити у потрібній клітці “Листа відповідей ДДО” знак плюс (+). Якщо звичайно нравиться – два плюса (+ +), а якщо дуже нравиться – три плюса (+ + +). Якщо, скоріш, не нравиться, чим нравиться, – один мінус (–), якщо звичайно не нравиться — два мінуса (– –), а якщо дуже не нравиться – три мінуса (– – –).

Інструкція: “Що, якщо після потрібного навчання ви зможете виконувати будь-яку роботу. Але якщо б вам довелося вибирати тільки з двох можливостей, що б ви вибрали?”

Вибір варіанта

I варіант	II варіант
1	2
1-а. Ухаживати за тваринами	1-б. Обслуговувати машини, прибори (слідкувати, регулювати)
2-а. допомогати хворим людям, лікувати їх	2-б. Складати таблиці, схеми, програми для обчислюваних машин
3-а. Слідкувати за якістю книжкових ілюстрацій, плакатів, художніх откриток, грампластинок	3-б. Слідкувати за станом, розвітком рослин
4-а. Обробляти матеріали (дерево, ткани, метал, пластмасу)	4-б. Доводити товари до потребителя (рекомендувати, продавати)

и т .ін.)	
5-а. Обговорювати художні книги (п'си, концерти)	5-б. Обговорювати науково-популярні книги, статті

1	2
6-а. Вирощувати молодняк (тварин якої-небудь породи)	6-б. Тренувати ровесників (чи молодших) у виконанні якихнебудь дій (трудових, учбових, спортивних)
7-а. Копіювати малюнки, зображення (чи настраювати музикальні інструменти)	7-б. управляти яким-небудь грузовим (під'ємним чи транспортним засобом: під'ємним краном, трактором, тепловозом та ін.)
8-а. Повідомляти, проз'яснити людям потрібну їм інф-ю (у довідковому бюро, на екскурсії и т.ін.)	8-б. Художньо оформлювати виставки, витрини (чи брати участь підготовці пьес, концертів)
9-а. Ремонтувати речі, вироби.	9-б. Шукати і виправляти помилки текстах, таблицях, малюнках
10-а. Лікувати тварин	10-б. Виконувати обчислення

11-а. Виводити нові сорти рослин	11-б. Конструювати і проектувати нові промислові вироби чи машини, одяг чи дома
12-а. Розбирати суперечки, конфлікти між людьми, переконувати, раз'ясняти, наказувати, поощряти	12-б. Розбиратися у кресленнях, схемах, таблицях (перевіряти, уточнювати і приводити у порядок)
13-а. Наблюдати, вивчати роботу кружків художньої самодіяльності	13-б. Наблюдати і вивчати життя мікробів
14-а. Обговорювати, налагоджувати медичні прилади, апарати	14-б. Оказувати людям медичну допомогу при раненнях, ушибах, ожогах
15-а. Складати точний опис – звіти про спостереженні явища, випадках, досліджувані об'єкти і др.	15-б. Художньо описувати, зображувати випадки спосерігаєми чи уявлені)
16-а. робити лабораторні аналізи у лікарні	16-б. Приймати, осматрювати хворих, бесідувати з ними, назначати лікування
17-а. Красити і розписувати стіни приміщень, поверхню виробів.	17-б. Здійснювати монтаж зданій чи зборку машин, приборів

18-а. Організувати культпоходи свертників чи молодших у театри, музеї, екскурсії, туристичні походи і т.ін.	18-б. Грати на сцені, приймати участь у концертах
---	---

19-а. Виготовляти за чертежам деталі, вироби (машини, одяг), строїти збудови	19-б. Заниматися кресленням, копіюванням чертежів, карт
20-а. Вести боротьбу з хворобами рослин, шкідливими тваринами, паразитами, сади	20-б. Робити на клавішних машинах (пишущей машинке, телетайпе, наборной машині и др.)

ЛИСТ ВІДПОВІДЕЙ ДДО

Ф. _____ І. _____ О. _____

Клас _____ Школа _____ Дата _____

Природа	Техніка	Людина	Знакова система	Худ. образ
1а	1б	2а	2б	3а
3б	4а	4б	5а	5б
6а	7б	6б	9б	7а
10а	9а	8а	10б	8б
11а	11б	12а	12б	13а
13б	14а	14б	15а	15б
16а	17б	16б	19б	17а
20а	19а	18а	20б	18б
J + =	J + =	J + =	J + =	J + =
J - =	J - =	J - =	J - =	J - =

ОБРАБОКА ДАНИХ ОПИТУВАЛЬНИКА

У кожному стовпчику окремо підраховуються суми плюсів і суми мінусів. Алгебраїчна сума проставляється у нижній строчці.